

תמ"ז ס"ה) ברמ"א אבל בשומן מהותך בכלי חמץ אסור מדינא אם לא הי' נוהרין כו'.

ועי"ש שתירץ דהא העיקר הא דקיי"ל דסתם כלים של עכו"ם הוא-אב"י הוא מטעם ספק ספיקא כמבואר בטור סי' קכ"ב, שמא הוא פגום ושמא נשתמש בדבר המותר, וקשה הרי קיי"ל דכל היכא דנוכל לברר לא סמכינן אספק ספיקא כמבואר ביו"ד (סי' ק"י בש"ך משם הרשב"א, וכאן הרי נוכל לברר על ידי טעימת קפילא.

ונראה לי הא דקיי"ל דכל היכא דנוכל לברר לא סמכינן אספק ספיקא היינו דוקא אם נוכל לברר שני הצדדים האיסור וההיתר, אבל אם לא נוכל לברר האיסור וההיתר רק צד אחד ממילא סמכינן אספק ספיקא ואין אנו צריכין כלל לברר, וכאן רק האיסור נוכל לברר אם יטעום וירגיש טעם של איסור, אכן אם לא ירגיש טעם של איסור רק טעם של היתר מכל מקום אינו מותר בודאי, שמא הרתיח בו מים תוך מעת לעת ונעשה נבלה וטעם הבשר לא ירגיש, או שמא ישתמש עכשיו במינו משום הכי אינו מרגיש הטעם.

אבל בחמץ לא שייך החשש שמא הרתיח בו מים תוך מעת לעת ונעשית נבלה דהרי קודם הפסח לא נ"נ. ומפני חשש שמא משתמש עכשיו במינו גם כן לא שייך גבי חמץ כיון דאינו מרגיש טעם חמץ ממילא הוא בטל דמסתמא איכא ס', דאי לאו הכי מדוע לא מרגיש טעם חמץ דהא חמץ במצה ^{אוצר החכמה} הוא אינו מינו שהרי הוא משונה בטעמו, וכיון דנוכל לברר שני הצדדים משום הכי לא סמכינן אספק ספיקא ולא אמרינן בהו סתם כלים אב"י עכ"ד הגאון בעל ישועות יעקב.

ולענ"ד קשה לתרץ כן שהרי מן התורה אם יטעום לקפילא כבר יצא מידי איסור תורה דאם ירגיש טעם פגום ליכא איסור, ואפילו אם לא ירגיש טעם פגום מכל מקום מן התורה ליכא חששא אם לא ירגיש טעם איסור בודאי לא בישול איסור בכאן, מאי איכא למיחוש שמא בישול בכאן מינו הרי איכא רוב בתבשיל נגד הקדירה ומין במינו בטל ברוב מן התורה,

ולענ"ד נראה דיש להתיר אפילו בכלי מתכות באב"י בספק טריפה, שהרי מבואר בחיו"ד בסי' א' דכלי שאינו בן יומא יש להכלי חזקת היתר והיכא דיש לו חז"ה אפילו בדשל"מ נמי אזלינן לקולא כמבואר בתשו' נג"ב והובא בפ"ת סי' ק"ב, אך דוקא באיסור דרבנן מהני חז"ה אבל באיסור דאורייתא ביש לו מתירין לא מהני חזקת היתר*, ועיין פ"ת בסי' ק"י ס"ק י"ט דאם לא נודע הס"ט עד שהי' הכלי אב"י והוא הפס"מ יש להקל על הכלים ממילא בכלי מתכות שיש תקנה בהגעלה לא הוי הפס"מ וצריך להגעיל.

והנה לענין הלכה מנהג העולם דלא כהנו"ב ונוהגין להגעיל כל הכלים אב"י אפי' אם נאסר מאיסור דרבנן, מכל מקום נראה דיש להקל על דינא דרמ"א בסי' צ"ד ס"ה בהגה אם תחב כף חולבת בקדירה של בשר ואחד היה אב"י דנוהגין לאסור הכלי שאב"י, וכתב שם הרמ"א דמדינא הכל שרי ואינו אלא חומרא בעלמא, וכיון דאינו אלא חומרא יש לומר דהמנהג הוא רק לאסור הכלי כשהוא עדיין ב"י אבל לאחר מעת לעת יש להקל בלא הגעלה כיון דהנו"ב התיר לגמרי באב"י באיסור דרבנן.

ובאמת יש להקשות על הנו"ב מבישולי עכו"ם שמבואר די"א אם בישל עכו"ם בשבת לחולה צריך להגעיל אח"כ, הרי מבואר דגם איסור דרבנן צריך הגעלה ודוחק לומר דאיירי תוך מעל"ע דהא אנן משהינן מעל"ע כמבואר בסי' קכ"א.

סימן פ

בענין סתם כלים אב"י

קיי"ל דסתם כלים של עכו"ם אינן בן יומן כמבואר בע"ז (דף ע"ו וביו"ד סי' ק"ב), ועי' שם בד"מ דגם בישראל אמרינן כן אם לא נוכל לישאל אותו, ועי' בס' ישועות יעקב או"ח סי' תמ"ז שהקשה כיון דסתם כלים הוא אב"י מדוע לא אמרינן גם כן גבי איסור חמץ סתם כלים אב"י, והרי מבואר (בסי' *

* עי' צל"ח פסחים דף י' שכתב דדשל"מ החמירו חז"ל בספיקו אבל לא החמירו יותר מאיסור תורה רק החמירו כאיסור תורה דספיקו אסור, ולפי זה כיון דבאיסור תורה היכא דאיכא חזקת היתר אזלינן לקולא הוא הדין בדבר שיש לו מתירין אם איכא חזקת היתר אזלינן לקולא בספיקא דמעשה אז אזלינן לקולא אם איכא חזקת היתר אבל בספיקא דדינא לא אזלינן בספיקא בתר חזקה אם כן הוא הדין בדבר שיש לו מתירין לא אזלינן בתר חזקה להקל, אך מצינו להפוסקים שסוברים בדבר שיש לו מתירין לא אמרינן בספיקא דדינא להחמיר ולפי זה אפילו אם ליכא חזקה אזלינן לקולא בספיקא דדינא, אך אם איכא חזקת איסור בספיקא דדינא אזלינן לקולא בדבר שיש לו מתירין ובספיקא דמעשה אזלינן לחומרא אפי' אם אינו דשילמ"ת.

וגם מפני חששא שמא כבר עברה מעת לעת מבישול הבשר לכן אינו מרגיש טעם הבשר והוחמו בה מים בתוך מעת לעת של בישול הבשר של איסור, גם כן ליכא מן התורה חשש דהא לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה.

^{אוצר החכמה}

ועוד קשה מה דתירץ הישועות יעקב דחיישינן שמא השתמש בהכלי מים בתוך מעת לעת ונ"נ משום הכי אינו מרגיש טעם איסור נבלה, דהרי הרשב"א סובר דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה בשאר איסורים כמבואר בטור יו"ד סי' צ"ב ובש"ך סי' צ"ד סקכ"ב, וכן הטור בעצמו סובר דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה בשאר איסורים כמבואר שם, וגם לח בלח הרי פסקינן דבהפסד מרובה לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה כמבואר ברמ"א (סי' צ"ב), ועי' בחוות דעת (סי' צ"ד) אם הוחמו מים בכלי של איסור תוך מעל"ע ואחר מעל"ע בישל בה דבר היתר א"צ רק לשער נגד האיסור לא נגד המים היכא דאיכא הפסד מרובה, משום דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה בלח בלח בהפסד מרובה ע"כ.

וכיון דקיי"ל בהפסד מרובה לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה בלח בלח, עכצ"ל שהעיקר דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה בלח בלח בשאר איסורים רק שלא במקום הפסד מרובה מחמירין, ולפי זה שפיר נוכל לברר כיון דאם יטעום קפילא ולא ירגיש בה טעם איסור הרי הוא מותר על פי עיקר הדין, אע"ג דאנו מחמירין שלא במקום הפסד מרובה דנעשית נבלה מכל מקום שפיר הוי בירור על פי עיקר הדין, אע"ג דמבואר בש"ך (סי' צ"ד סקכ"ב) דאם הוחמו מים בכלי של איסור בתוך מעת לעת ושוב בישל בה דבר של היתר אחר מעת לעת מבליעת האיסור שאסור התבשיל אם ליכא ס', אפילו למאן דסובר דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה משום דבאיסור לא אמרינן נ"ט בר נ"ט ודוקא בדבר היתר אמרינן נ"ט בר נ"ט, ולכן אם בישלו חלב ואחר כך הוחמו מים בתוך מעת לעת ואחר מעת לעת מבישול החלב בישלו בה בשר אין צריך ס' אפילו נגד החלב, משום דהחלב שנשאר בקדירה הרי הוא פגום והחלב שנפלט לתוך המים אע"ג דנעשה לשבח מכל מקום הרי כבר נעשה נ"ט בר נ"ט, אבל אם בישלו מים בקדירה של איסור בתוך מעת לעת ואחר מעת לעת מבישול האיסור בישלו דבר היתר אסור לאכול התבשיל דבאיסור לא אמרינן נ"ט בר נ"ט.

אמנם הרי מבואר שם דאין צריך לשער רק נגד האיסור לא נגד המים כיון דלא אמרינן נעשית נבלה, ואפי' נגד כל האיסור נמי לא צריך על דרך משל אם בישלו כזית איסור ושוב בישלו בה ששה זיתים של היתר, ואם כן כשנפלט הכזית איסור בהמים של היתר הרי נתערב כזית איסור בששה זיתים של מים, ואחר כך כשבלע שוב בקדירה הרי הוא נתערב חלק אחד של איסור בששה חלקים של היתר, ואחר בישול המים כיון שנשאר עדיין על דרך משל ששה זיתים וזית אחד של מים נבלע שוב בקדירה הרי נבלע רק חלק אחד משבעה שנתערב בהמים כמבואר שם בס' מטה יונתן ובחור"ד עי"ש, עכ"פ מבואר דמאן דסובר דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה אם איכא ס' נגד האיסור הוא מותר, ולפי זה אם יטעום קפילא ולא ירגיש בהו טעם מותר לאכול התבשיל לדעת הפוסקים דלא אמרינן חתיכה נעשית נבלה בשאר איסורים.

ומה שכתב עוד דלא נוכל לברר ע"י טעימת קפילא דלמא השתמש בה מינה משום הכי אינו מרגיש הטעם של איסור, קשה לי דזהו ניחא אם ישראל בישל בכלי של עכו"ם בשר או חלב, אבל אם ישראל משתמש בה גריסין ואינו מרגיש טעם של בשר או של חלב שפיר הוי בירור.

אך להפוסקים שסוברים דחתיכה נעשית נבלה בשער איסורים ניחא דלא נוכל לברר, שמא בישל העכו"ם גריסין עם נבלה וכבר נעשית נבלה הגריסין וצריך ס' נגד הגריסין, ונגד הנבלה שפיר איכא עכשיו ס' משום הכי אינו מרגיש טעם של נבלה, אבל נגד הגריסין ליכא ס' והא דאינו מרגיש טעם של גריסין משום דהוי מין במינו, אבל לדעת הרשב"א והטור שסוברים דלא אמרינן חתיכה נ"נ בשאר איסורים אין צריך ס' נגד הגריסין רק נגד הנבלה לבד, וכיון שאינו מרגיש טעם של נבלה שפיר הוי בירור.

ולענ"ד נראה לתרץ דמשום הכי אינו צריך לברר על ידי טעימת קפילא אם בישל ישראל בכלי של עכו"ם, על פי המבואר בפמ"ג (סי' צ"ה) הובא בחי' רע"א (ס"ס צ"ח) אם נתערב שני זיתים של איסור אחד ומחולקים בטעמו צריך ס' נגד שני זיתים, אע"ג דאין אנו מרגישים הטעם אם איכא ס' נגד הזית האחד כגון אם נתערב כזית בשר וכזית שומן של נבלה ומכל מקום צריך ס' נגד שתיהן ע"כ, ולפי זה שפיר ניחא דמשום הכי אין צריך לברר על ידי טעימת קפילא דאינו יכול לברר. דאפי' אם יטעום קפילא ולא

ירגיש בהו טעם מ"מ לא הוי בירור גמור דלמא השתמש בה העכו"ם בשר ושומן של נבלה (עי' רמב"ם פ"א מהל' אה"ט) שמחולקין בטעמא, וכיון דהוי של איסור אחד צריך ס' נגד שתיהן אע"ג דאין מרגיש טעם של נבלה מכל מקום כיון דהוי איסור אחד צריך ס' נגד כל האיסור, ואם כן אפי' אם יטעום ולא ירגיש בהו טעם מכל מקום אולי ליכא ס' נגד כל השתי זיתים של בשר ושומן של נבלה.

אבל בחמץ ליכא חשש זה דמסתמא כשבישל חמץ הוא בישול של מין קמח אחד לא שני מיני קמחים ביחד שמחולקים בטעמו, וגם כן מסתמא רוב פעמים הוא מבשל רק קמח של חיטים לכן שפיר הוי בירור גמור אם יטעום ולא ירגיש בהו טעם של קמחים, לכן אם בישל בכלי של חמץ קודם הפסח לא אמרינן בה סתם כלים אב"י שהרי נוכל לברר על ידי טעימת קפילא.

אמנם צ"ע לפי המבואר בספר פ"י פסחים (דף ל') דמשום הכי פסק הרמב"ם (פ' ט"ו ס"ט מהתו"מ) דקדירה שבישל בה תרומה אם השתמש אחר כך בקדירה מותר התבשיל, משום דתרומת דגן כחוש וליכא רק משהו וכן נמי הדין בחמץ לדעת הרמב"ם עכ"ד הפ"י, ולפי זה אפילו ב"י של קדירה מחמץ נמי היה לנו להתיר וכל שכן בסתם קדירה וצ"ע, ועיין סוף תשובת רמ"א אשר שאלתני מדוע לא נוהר מפליטת הכלים שנשתמשים בחדש, והשיב שחדש בזה"ז הוא רק ספק דרבנן דהא מה"ת בטל ברוב, וק"ל האיד מותר להשתמש מבא"מ דטעם כעיקר מן התורה, אך לדברי הפ"י משום דדגן הוי דבר כחוש אתי שפיר ושוב מצאתי במ"א ס' תפ"ט שהקשה כן על רמ"א.

אך מה שכתב הרמ"א דמשום הכי מותר להשתמש בהכלים שנשתמשו בחדש רק בזמן הזה הוא שחדש ספק דרבנן דהא מן התורה בטל ברוב, וק"ל האיד מותר להשתמש מבא"מ דטעם כעיקר מן התורה, אך לדברי הפ"י משום דדגן הוי דבר כחוש אתי שפיר ושוב מצאתי במ"א ס' תפ"ט שהקשה כן על רמ"א.

אך מה שכתב הרמ"א דמשום הכי מותר להשתמש בהכלים שנשתמשו בחדש שחדש בזמן

הזה הוא ספק דרבנן דמן התורה בטל ברוב, וקשה דחדש הוי דבר שיש לו מתירין ובדבר שיש לו מתירין גם ספקא אסור, ואולי איירי רמ"א בכלים שאב"י דכלי שאב"י מבואר בחו"ד ס' א' דכלים יש להם חזקת היתר, והיכי דאיכא חזקת היתר גם בדבר שיש לו מתירין אזלינן לקולא כמבואר בפ"ת ס' ק"ב, אך צ"ע דרמ"א כתב מפני דבטל מה"ת ברוב משמע אפילו ב"י, לכן נראה דרמ"א הולך לשיטתו בסי' ק"ב דבפליטה י"א דמותר אפי' בדבר שיש לו מתירין דהוי כשאר איסורין*.

ועפ"י פשיטות נראה לישב משום הכי בחמץ מחמירין טפי דמבואר בסי' צ"ח דאין אנו סומכין על קפילא, ולפי זה גבי חמץ קודם פסח דיכול לטעום על ידי קפילא של ישראל משום הכי שפיר הוי בירור גמור, אבל על ידי טעימת קפילא של עכו"ם לא הוי בירור גמור משום הכי אין אנו צריכין לברר, ולפי"ז אם בישל ערב פסח אחר חצות בכלי חמץ דאז לא יוכל לטעום ישראל אם כן תהא שרי ומסתימת השו"ע לא משמע כן.

עוד נראה לישב מנהג העולם שאינם נוהרים מהכלים של חדש עפ"י המבואר בהג"מ הובא בספר צ"צ החדש ס' תנ"א מ"ת מוהר"ם ב"ב ס' ק"צ, דסתם קדירות אינן בנותן טעם מחמץ שאין רגילות להשתמש כ"כ בקדירות שתהיה בנותן טעם, וא"ת הא אין מבטלין איסור לכתחילה ויש לומר כיון דאינו מכוין לבטלו שאינו חושש באותו טעם אלא בהיתר הקדירה לבד כו' ע"ש, ולפי זה שפיר נוהגים היתר בכלים של חדש.

סימן פא

בענין אין כח הנאסר יותר מן האוסר

עיי' בכו"פ ובס' יערו דבש שהביא דברי התוס' ספג"ה שכתבו להוכיח דלא אמרינן חנ"ג בשאר איסורים מה"ת, דאי נימא דחנ"ג בשאר איסורים האיד הגעילו יורה גדולה שלא יוכל להגעיל בכלי אחרת רק להגעילה במים שבתוך הכלי ובמים שבתוך הכלי ליכא ס', ולפי"ז הרי חוזר ונבלע מהמים בדופן הקדירה וכבר נאסר המים כיון שלא היה ס' בהמים

* עי' נודע ביהודה מהדורא תניינא ס' ס"ו הובא בס' ש"א שנסתפק ביי"ש חמץ שנעשה מתבואה אם הוי מין במינו עם יי"ש של פסח כיון דמשונה בטעמא רק מעט, ע"כ ר"ל אע"ג דיי"ש של פסח הוא נעשה מענבים ויי"ש של חמץ הוא מתבואה מכל מקום יש לומר דהוי מין במינו כיון שנעשה ממיני יי"ש והוי טעם שוה, ועיי"ש בשם הפ"ת אם אינו משונה רק מעט הוי מין במינו, ועי' בט"ז ריש ס' צ"ח בדף האחרון ובע"ז דף ס"ו ובחו"ד ס' צ"ח, שוב ראיתי בתשו' עין יצחק ס' י"ט שכתב בפשיטות באות ג' דיי"ש חמץ ויי"ש פסח משונה בטעמא וצריך ס' מה"ת.

דסובר מב"מ לא בטל משום דאין כח הנאסר כו', היינו דוקא אליבא דרב שסובר דמב"מ לא בטל כו' יהודה אבל אי אמרינן אין כח הנאסר יותר מהאוסר סובר כו' יוסי דאמרינן אין כח הנאסר יותר מהאוסר לכן לדידי' שפיר בטל המים.

אע"ג דלר' יהודה מוכח דסובר דאמרינן חנ"נ דאל"כ מדוע מצריך סאתיים מפני טעם המלח אע"ג דר"י סובר דלא אמרינן אין כח הנאסר יותר מהאוסר, מ"מ הרי המלח לא נאסר אי אמרינן דלא נ"נ רק שהמלח נתערב בהאיסור אע"כ צ"ל דנ"נ נוכחו שכתב מהר"ם מרוטנבורג הובא בהגר"א שם בשנו"א, מ"מ י"ל דמדרבנן שפיר סובר נ"נ בשאר איסורים לכן מצריך ר"י סאתיים, לכן ניחא שפיר אפילו לר"י ביורה גדולה שהגעילו פעם שנית דהא לא אמרינן נ"נ, אבל אי אמרינן חנ"נ מה"ת וגם לא אמרינן אין כח הנאסר יותר מהאוסר הרי תקשי היאך הגעילו יורה גדולה, מ"מ יש לדחות לדעולם י"ל חתנ"נ מה"ת ואי תקשי היאך הגעילו יורה גדולה הא לא אמרינן אין כח הנאסר כו' וגם סובר מב"מ לא בטל, י"ל הא דסובר דלא אמרינן אין כח הנאסר כו' הוא רק מדרבנן אבל מה"ת שפיר אמרינן אין כח הנאסר יותר מהאוסר.

סימן פב

בענין בלוע משהו אם צריך הגעלה

עיינן בס' חקרי לב יו"ד סי' נ"ו שהשיג על ב"י ורמ"א ופר"ח על הא דמבואר בס"ס צ"ט בבלוע משהו אם מותר לכתחילה בלא הגעלה, כיון שיש מחלוקת הפוסקים היאך נוכל להתיר מספק דהא בדשל"מ אזלינן לחומרא בספיקו דהרי נוכל להגעיל, וכ"ת דבפליטה לא אמרינן דשל"מ הא הש"ך ופר"ח חולקין בסי' ק"ב על רמ"א וסוברים דגם בפליטה אמרינן דשלמ"ת ע"כ.

ולענ"ד תמהני על קושיתו דהרי עיקר תמיהתו הוא על הפר"ח והרי הפר"ח והשאג"א פסקו דבספיקא דדינא לא אמרינן דשל"מ אזלינן לחומרא.

ומש"כ דבפליטה לא אמרינן דשל"מ לענ"ד אין הדבר דומה דאפי' אי נימא דאם נתערב פליטת הכלי אינו אוסר במשהו אע"ג דהוי דשלמ"ת, אבל כאן

א"ו דלא אמרינן חתנ"נ, לכן אע"ג דליכא ס' במים שבתוך הכלי מ"מ הרי כבר נחסר מהבלוע שבכלי שהרי נתחלק האיסור הבלועה בהמי הגעלה ולא נבלע רק חלק מהאיסור הבלוע, ויגעיל אח"כ פעם שנית ואז תהא ס' נגד האיסור הבלוע שבקדירה עכתו"ד התוס'.

והקשה הגאון רבינו הכו"פ דלעולם נוכל לומר חנ"נ בשאר איסורים וכ"ת דליכא ס' אפי' כשיגעיל עוד פעם דהא המים שהגעילו בפעם הראשון נ"נ וכשיגעיל פעם שנית צריך נמי ס' נגד כל דופן הקדירה, מ"מ ל"ק היאך נוכל להגעיל דהרי משום שהמים נ"נ בפעם ראשונה אין צריך אח"כ ס' כשיגעיל פעם שנית דהא מב"מ בטל ברוב מה"ת, ולפי"ז נגד האיסור חלב או בשר שהיה נבלע בדופן הקדירה הרי איכא בפעם השנית כשיגעיל עוד, במים ס', ואי משום דהמים בפעם הראשון נ"נ ונבלע בדופן הקדירה הרי מים במים הוא מב"מ ובטל ברוב מה"ת, וכ"ת דקשה לר"י דסובר מב"מ לא בטיל הא כתבו התוס' דק"ח דמים שנעשו נבילה מבליעת בשר שנפל לתוך מים אפילו למאן דסובר מב"מ לא בטל, מ"מ בכאן מודה שבטל כיון דהמים אינם אסורים רק מפני הבשר שם בשר עלה והוה כאילו נפל בשר לתוך המים, וא"כ אף לר"י ל"ק דמין שלא במינו מקרי מ"מ אינו אוסר [ר"ל דלא בעינן ס'] כיון שאינו נותן טעם כו', עכתו"ד הגאון בעל כו"פ זצ"ל.

ולענ"ד י"ל עפ"י המבואר בס' שנות אלי' לרבינו הגר"א זצ"ל בתרומות פ"ו דר' יהודה סובר שם בציר שנפל לקדירת היתר דבעינן סאתיים אע"ג דעיקר החריפות הוא משום המלח, ור' יוסי שסובר דדיו בט"ז בו סובר דאמרינן אין כח הנאסר כו', ור' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי משו"ה פסקו כל הפוסקים דאמרינן אין כח הנאסר יותר מן האוסר עכתו"ד הגר"א ז"ל.

ולפי"ז שפיר הקשו התוס' אליבא דר"י דסובר מב"מ לא בטיל מה"ת וג"כ סובר דלא אמרינן אין כח הנאסר יותר מהאוסר היאך הגעילו יורה גדולה, דהא המים נ"נ וכשמגעיל פעם שנית הרי כבר נ"נ המים שנבלע מקודם ושוב אינו בטיל במי הגעלה שבפעם שנית, דהא המים הראשונים הוי מב"מ בהמים כשמגעיל פעם שנית ומב"מ לא בטל, וכ"ת אין כח הנאסר יותר מהאוסר הא ר"י סובר דלא אמרינן אין כח כו', והא דכתבו התוס' (בדק"ח) דהמים שנאסרו מבשר איסור אם נתערב במים הוא בטל אפילו למאן

סימן פג

בענין היתר בהיתר והיכא דלא הוכר האיסור

עיי' שו"ע או"ח סי' ה' שכר שעושים מחטים ושעורים חייבים לבערו, וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים חייב לבערם, ועיי"ש בט"ז סק"ד ז"ל הטעם כיון דהכא מעמידו ודבר המעמידו הוא כאילו הוא בעין כו', וק"ל הא אמרינן ביו"ד סי' פ"ז דאם העמיד גבינות בקיבה כשרה בטל בס' וה"נ לבטל בס' קודם הפסח, וצ"ל כאן בחמץ חמיר טפי כיון שיש כח של מעמיד תוך הפסח אמרינן חוזר וניעור אע"ג דלא אמרינן גבי חמץ חוזר וניעור מ"מ גבי מעמיד אמרינן עכ"ד.

ולע"ד נראה לתרץ ע"פ מה שכ' בשו"ע יו"ד סי' רצ"ט דהיתר בהיתר לא בטל, והקשה ע"ז האו"ה דהא חמץ בטל קודם הפסח בס' אע"ג שהוא היתר בהיתר, ות' הנר"ב במ"ת סי' קפ"ו ז"ל והרא"י שהביא מחמץ בפסח ג"כ אינו רא"י דקו"פ מאי נ"מ בביטולו, ועיקר ראייתו שאם לא נתבטל קודם הפסח ה"י ראוי להיות נאסר בפסח שאז חמץ במשהו, וגם מזה אין רא"י שאפי' אם היתר בהיתר אינו בטל מ"מ כשמגיע ע"פ שש שעות כבר הוא איסור ושיעורו בששים ונתבטל אז כו' עכ"ד.

ולפ"ז לא קשה שוב קושית הט"ז מיו"ד סי' פ"ז דקיי"ל דדבר המעמיד של היתר בטל, דהא קודם חצות שהוא עדיין היתר לא שייך ביטול ולא חל אז שום ביטול על המעמיד של חמץ, ומתי חל הביטול של חמץ רק אחר חצות שאז הוא כבר הוא איסור וכיון שלא יכול ליבטל רק אחר שהתחיל זמן איסור ואז הרי הוא מעמיד של איסור משו"ה לא בטיל.

אכן קשה קצת מהא דאיתא בשו"ע או"ח סי' תרכ"ו דמערב הסכך פסול עם הסכך כשר ומבטלין, ועיי"ש בט"ז הטעם אע"ג דאין מבטלין איסור לכתחילה הכא עדיין היתר הוא ולא מיקרי מבטל, וכן בתערובת חמץ קודם הפסח בלח ואין שם ס' יכול להרבות עליו כו' ע"כ, ואי נימא דהיתר בהיתר לא בטל א"כ ג"כ קודם הסוכות לא יוכל להתבטל דלא גרע מחמץ רק כשתחשך ליל סוכות אז תחול הביטול א"כ הוי תעשה ולא מן העשוי.

ולכאורה י"ל דלפי מה שכ' הט"ז שם דאפי' בחוה"מ סוכות מותר לבטל הסכך פסול א"כ י"ל

האיסור משהו שנבלע בכלי עדיין לא התערב שיתבטל ורק שהכלי יש לו מתירין בהגעלה, ובאמת הרי האיסור משהו כשנתערב אלמ"ת ושפיר בטל אפילו אי נימא דגם בפליטה אמרינן דדבר שיש לו מתירין לא בטל, אבל כאן הרי האיסור בעצמו אין לו מתירין והעיקר הוא שיש לו מתירין קודם שנתבטל דיכול להגעיל, וכיון דאיכא פלוגתא אם צריך הגעלה בודאי צריכין למיזל לחומרא מפני שיש תקנה בהגעלה וכיון שאיכא ספיקא דפלוגתא אם צריך הגעלה או לא בודאי צריך למיזל לחומרא, מפני דספק דרבנן דבר שיש לו מתירין אזלינן לחומרא, אם אמרינן דגם בספיקא דפלוגתא אזלינן לחומרא בדבר שלמ"ת מכל מקום איכא ספק אם בליעת משהו מותר בלא הגעלה או דצריכין הגעלה דוקא מפני דאסור לבטל לכתחילה מהאיסור משהו בודאי צריכין למיזל לחומרא מפני דהוי דשלמ"ת.

ועיי' בר"ן נדרים דף נ"ב בענין פת שנאפה עם הצלי דאסור לאכול בכותח משום דדבר שלמ"ת עתה גם באינו מינו אסור ולא אזלינן בתר כללא דיש לו מתירין דצריך דוקא מינו, א"כ ה"ה גבי בליעת כלי אע"ג דהוי פליטה מ"מ לכתחילה אזלינן לחומרא אם לא דנימא דבספיקא דדינא לא אמרינן דינא דילמ"ת.

ובעיקר הענין הא בהגעלה ג"כ הוא מבטל כבר מבואר בחק"ל סי' נ"ג משם הר"ן ופר"ח, אך בעיקר קושיתו י"ל כיון דכתב רמ"א בס' קכ"ב דצריך להשהות מעל"ע ולפ"ז הרי אלמ"ת, כמש"כ הצ"ח ביצה דבכלי לא שייך ישלמ"ת אחר יו"ט דהא יפסיד שימוש דהיום לכן הקילו אפי' אם לא עברה מעל"ע, ובלא"ה אם עברה מעל"ע הרי איכא משהו ונוטלפ"ג עיי' בס' אשל אברהם או"ח סי' תקי"ז דבתרי דרבנן יש להקל אפי' בדשלמ"ת, אך עיי' תוס' ערובין דף מ"ה ע"ב אע"ג דהוי דשלמ"ת בעירוב הקילו, אע"ג דכמה פוסקים סוברים דתחומין דרבנן ודבר שבא מחוץ לתחום הוי ג"כ דרבנן מ"מ משמע דאסור רק בעירוב הקילו.

ועיי' תוס' רע"א תרומות משם ירושלמי דבטבל דרבנן בטל ברוב עיי"ש, ויש להסביר עפ"י סברת הא"א דבתרי דרבנן יש להקל אפילו בדבר שיש לו מתירין ובטבל דרבנן בזמן הזה הוי תרי דרבנן דתרומה בזמן הזה דרבנן.

מחזי חזי ורבנן הוא דגורו, הרי מבואר אף דהסכך ראוי לז' רק דהפסול הוא מצד אחר שלא יכול לעלות ביו"ט ע"ג בהמה שהוא רק איסור דרבנן מ"מ סובר ר"י דפסול, אמנם אנן קיימ"ל כר"מ שסובר כיון דמה"ת מחזיא חזיא לא איכפת לן מה דאסור מדרבנן, ולפי"ז אי נימא דניענוע הסכך לא אסור * רק מדרבנן א"כ הרי מה"ת מחזיא חזיא והוי סכך ראוי לשבעה, (מ"מ צ"ע אי ניענוע הסכך בשבת ויו"ט לא הוי רק איד"ר), אמנם מסתימת השו"ע והט"ז מבואר דאפי' אם עשה הסוכה קודם החג וגם לא עשה שום מעשה בהסכך

דעשה הסוכה בחוה"מ, אע"ג דקיימ"ל דסכך שאינו ראוי לשבעה אינו סכך כשר היינו אם הסכך עצמו אינו ראוי לשבעה, אבל הכא הסכך ראוי לשבעה רק אסור לסכך הסכך בתחילת ליל סוכות משום איסור מלאכה וגם הרי די רק לנענוע ובזה לא הוי איסור מלאכה דאורייתא, ועיין פ"ב דסוכה (דף כ"ג) העושה סוכה ע"ג בהמה ר"מ מכשיר ור"י פוסל, ואמרנן מ"ט דר"י אמר קרא חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים סוכה הראוי לשבעה שמי' סוכה סוכה שאינה ראוי לז' לאו שמה סוכה ור"מ הא מדאורייתא

* שוב ראיתי להתוס' שבת (דף צ"ה) ד"ה והורדה ז"ל תימה לר"י כיון דמותר לגבן ביו"ט מן התורה אפי' באפשר אפי' לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר, א"כ נפל ביתו ביו"ט יהא מותר לבנותו ביו"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש, וי"ל דאסור מדרבנן דהוה עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביו"ט עכ"ל. ולפי"ז פשיטא לסתור ולנענוע הסכך ביו"ט לא הוי רק איסור דרבנן כיון דכל עיקר איסור בנין ביו"ט לא הוי רק איסור דרבנן.

אמנם נראה אע"ג דכתבו התוס' דלא אסור בנין ביו"ט רק מדרבנן מ"מ השתא דאסור מלבנות ביו"ט ובודאי אם בנה ביו"ט אסור לישב בזה, דאפי' במלאכת חוה"מ אם בנה ע"י א"י אפי' חוץ לתחום אמרינן במו"ק (דף י"ב) אדם חשוב שאני איכא דאמרי סיועי מסעי' בתיבנא בהדיהו, ועיי"ש בק"ג שמכאן פסק בשו"ע אור"ח ס"י (רמ"ד) דיש להחמיר לכל אדם שלא יכנס לבית כשבנה באיסור יעו"ש, ועכ"פ זהו פשיטא דבו ביום בודאי אסור מן הדין ליהנות מזה כמו המבשל בשבת וכן גבי צידה אסור חכמים לאכול בו ביום אע"ג דלכמה פוסקים איסור צידה ביו"ט לא הוי רק איסור דרבנן, ולפי"ז כיון דאם בנה ביו"ט אסור לישב בה ממילא לא הוי צורך וכיון דהוה שלא לצורך יו"ט א"כ הוא עובר באיסור דאורייתא, דשלא לצורך כלל לא אמרינן מתוך כמו שכתבו התוס' ככאן ובלבד שיהא צורך היום וכן כתבו התוס' ביצה (דף י"ב) להדיא דדוקא היכא דאיכא צורך קצת אז אמרינן מתוך.

ובזה נראה ליישב דברי הש"ס ביצה (דף ג') גזרה שמא יעלה ויתלוש והקשו התוס' שם תימא מאי שמא יעלה ויתלוש הא אפי' לכתחילה מותר לתלוש דהא אוכל נפש מותר ביו"ט כו', ע"כ פירש ר"ן מקינן דבירושלמי יש אך אשר יאכל לכל נפש וסמוך ל' ושמרתם את המצות אותם מלאכות שמשימור ואילך הם מותרות דהיינו מלישה ואילך כו' ע"כ, ועיין בהרא"ש פ' אין צדין שכתב דרבנן הוא דגזרו על קצירה ובצירה וטחינה דדמי לעובדא דחול ומטעם זה אסור נמי צידה יעו"ש, ולפי"ז תקשי קושית התוס' מאי קאמר שמא יעלה ויתלוש הא מה"ת בודאי מותר, אמנם לפי המבואר לעיל כיון דחכמים אסרו קצירה ובצירה או צידה ביו"ט אי עבר וקצר אסור לאכול, וכיון שאסור לאכול ביו"ט א"כ הוי שלא לצורך יו"ט ושלא לצורך יו"ט לא אמרינן מתוך, שוב אמר לי חכ"א שכ"כ הגאון מהר"ל מפלאצק בספרו שמחת יו"ט.

מ"מ לדינא צ"ע דהא אמרינן (בדף י"ב) דמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ועיי"ש בתוס' וא"ת ומה צורך איכא במבשל גיד כיון שהוא אסור, וי"ל כיון שהי' בדעתו של זה לאוכלה היינו צורך יו"ט ע"כ, ולפי"ז גבי שמא יעלה ויתלוש כיון דבעת קצירה הי' בדעתו לאכול אע"ג דאסור מדרבנן לאכול מ"מ אינו עובר תו באיסור מלאכת יו"ט כיון דמה"ת מותר לאכול וגם הי' בדעתו לאכול, ואולי כיון דאם יזכור שהוא יו"ט בודאי ימנע מלאכול א"כ לא דמי למבשל גיד ששם מבשל לכתחילה כדי לאכול באיסור וצ"ע, מכל מקום גבי בנין ביו"ט כיון דאסור חז"ל לבנות ביו"ט וממילא אסור לישב בה ביו"ט וכנ"ל ממילא הוא עובר באיסור דאורייתא דהא מה דמותר מה"ת לשיטת התוס' איסור בנין ביו"ט הוא רק משום מתוך שהותר לצורך או"ג.

ועיין שאג"א (סי' ק"ח) שכ' דע"כ לא שרי מה"ת אלא היכא דל"צ אלא לטעמא דמתוך לחוד או לטעמא דהואיל לחוד, אבל מתוך והואיל כולי האי לא אמרינן יעו"ש, ולפי"ז הרי כתב השאג"א כסי' (ס"ד) דאמרנן הואיל אם עשה מלאכה בדבר האסור לאכול מדרבנן, וא"כ כיון דהא אם עשה מלאכה בדבר האסור מדרבנן אינו עובר באיסור מלאכת יו"ט רק משום הואיל, והיכא דצריך לתרווייהו כמו במלאכת בנין ביו"ט אחד משום מתוך וה"ב משום הואיל שיעבור על איסור דרבנן ויהנה ממנה ביו"ט והואיל ומתוך ביחד כולי האי לא אמרינן, ובזה מיושב מה דאמרנן בביצה (דף ל"ב) אמר ר"נ אבנים של ביה"כ מותר לצודן ביו"ט דבנין קבע אסרה תורה הרי מבואר דבנין קבע אסור ביו"ט מה"ת, אמנם אי נימא כיון דחז"ל אסרו אותו מליהנות ביו"ט אי עבר ובנה ממילא הוא עובר באיסור דאורייתא אתי שפיר (וצ"ע קצת ממבשל גיד ביו"ט ויל"ח וצ"ע).

מ"מ לדינא צ"ע דע"כ לא כתב השאג"א דאם עשה מלאכה ביו"ט בדבר האסור לאכול מדרבנן אינו עובר באיסור דאורייתא מטעמא דהואיל, רק היכא שהוא אינו רוצה לעבור באיסור דרבנן כמו בנידון דהשאגת ארי' ששחט בהמה וא"י אם תהי' כשרה או לאו ואם תהי' כשרה יאכל אותה ביו"ט ובאם לאו לא יאכל, בזה כתב השאג"א דאפי' אם תהי' טריפה כיון דהטריפה תהי' רק מטריפות דרבנן אמרינן הואיל ואינו עובר תו על איסור מלאכת יו"ט, אבל אי שחט לכתחילה ע"מ לאכול אפי' אם תהי' טריפה בזה אין צריך שום הואיל והוי הדין כמו המבשל גיד דאמרנן מתוך ולא צריכין להואיל כלל כיון שהוא רוצה לאכול, וא"כ גבי בנין ביו"ט כיון שהוא בונה ע"מ לישב בה ביו"ט אי אמרינן מתוך ממילא אינו עובר באיסור דאורייתא וצ"ע, והא דקאמר הש"ס ביצה הנ"ל דבנין קבע אסרה תורה נוכל ליישב בפשיטות אם בנה ע"מ שלא לישב בה ביו"ט וצ"ע.

נמי בטל הסכך פסול, ולפי"ז אי נימא דהיתר בהיתר לא בטל ולא בטל הסכך פסול רק עד ביהש"מ של ערב סוכות, א"כ הוי תעשה ולא מן העשוי וכנ"ל.

והנלענ"ד אפי' להפוסקים שסוברים דהיתר בהיתר לא בטל היינו רק מדרבנן אבל מה"ת כ"ע מודים דהיתר בהיתר בטל, דהא מקורו דהיתר בהיתר לא בטל הוא משום דהוי דשלמ"ת כמבואר מדברי הר"ן נדרים (דף נ"ב) ודשלמ"ת דלא בטל הוא רק מדרבנן כמבואר ביו"ד סי' ק"ב בדברי האחרונים ועיי"ש בפר"ח, ועיין ג"כ בהגהות הגאון ר"ן הירש חיות ב"מ (דף נ"ג), ולפי"ז כיון דהיתר בהיתר לא בטל רק מדרבנן אבל מה"ת כבר נתבטל, וסכך פסול דרבנן קיימ"ל בס"י (תרכ"ט) דסגי רק להסיר האיסור כמבואר שם דחבילה של קנים דלא פסול רק מדרבנן דא"צ רק להיתר החבילה וא"צ לנענע הסכך אבל אם הי' פסול מחובר שהוא מה"ת צריך דוקא לנענע, ולפי"ז כיון דהיתר בהיתר מה"ת הוא בטל רק מדרבנן לא בטל א"כ הרי מה"ת כבר נתבטל בעת עשיית הסוכה רק מדרבנן לא נתבטל עד ליל סוכות דאז הוי איסור בהיתר ובטל גם מדרבנן, ובסכך פסול דרבנן א"צ רק להיתר האיסור וא"צ לעשות מעשה וכיון דאז הוא בטל ממילא הוי הותר האיסור ולא הוי שוב תעשה ולא מן העשוי.

אמנם לכאורה נראה להוכיח כדעת האו"ה דהיתר בהיתר בטל מחמץ דקיימ"ל דבטל קודם הפסח בס', ומה דתי' הנו"ב דע"פ אחר חצות דאז הוא איסור משו"ה שפיר בטל בס', הא תינתן לשיטת הפוסקים שסוברים דע"פ בטל בס' בין במינו ובין בשא"מ, אבל לשיטת הרמב"ם שסובר דמב"מ אפי' בע"פ לא בטל ואסור במשהו משום דחמץ הוי דשלמ"ת ועיין יו"ד סי' ק"ב ברמ"א שם ובש"ך וט"ז, ומ"מ אם נתערב קודם חצות מב"מ משמע דבטל אפי' לדעת הרמב"ם ומותר לאכול אחר חצות, ואי נימא דהיתר בהיתר לא בטל ולא בטל רק עד אח"ז איסורא, והרי בנתערב לאחז"א הרי קיימ"ל לשיטת הרמב"ם דלא בטל משום דהוי דשלמ"ת ועכצ"ל דהיתר בהיתר בטל.

וצ"ל לשיטת הרמב"ם דבאמת קודם חצות לא בטיל משום דהוי היתר בהיתר והיתר בהיתר לא גרע מדשל"מ, ואעפ"כ אם נתערב ע"פ קודם חצות מב"מ הוא בטל אפי' להרמב"ם היינו ברגע דקודם חצות כיון דברגע ההוא חייב לבער, אע"פ שמותר לאכול מה"ת אבל כיון שמחוייב לבער בזה הרגע חל עליו אז שם איסור משו"ה שפיר בטל בס', ולא אסרו בזה במשהו רק אם נתערב אחר חצות כיון שאסור לאכול (ועובר בב"י לכמה פוסקים) אז אסרו במשהו כדין דשלמ"ת, וכעין סברא זו כתב ג"כ הנו"ב וז"ל אפי' לדעת בעה"מ שסובר שמותר לאכול עד הלילה מ"מ נקרא שם איסור ובטל כדין איסור שנתערב בהיתר כיון שמחוייב לבערו ואסור ליתן לנכרי (ולפי מה שכ' דהיתר בהיתר מה"ת הוא בטל רק מדרבנן לא בטל י"ל הא דחמץ בטל קודם הפסח היינו בשעות דרבנן, ולא אסרו אז במשהו משום דשלמ"ת משום דלא הוה דמי לגמרי לשאר דשלמ"ת דהרי נאסר לשנה הבאה ולא אסרו רק אם נתערב אחר חצות במשהו שהוא מה"ת) עכתו"ד*.

אמנם לפי"ז שכתבתי דברגע דקודם חצות אז שפיר הוי איסור משו"ה בטל ולא הוי תו היתר בהיתר, הדרא תו קושית הט"ז (בס"ס תמ"ב) מדוע לא בטל אם העמיד גבינות בשכר שעורים משום דהוי דבר המעמיד הא קודם הפסח הוי מעמיד של היתר ומעמיד של היתר קיימ"ל ביו"ד סי' פ"ז דבטל, וליכא לת' כמו שכ' משום דהיתר בהיתר לא בטל ולא בטל רק אחר חצות ואז שפיר הוי איסור והוה מעמיד של איסור, הא אחר חצות לא יכול ליבטל משום דהוי דשלמ"ת רק ברגע שקודם חצות כיון שמחוייב לבער שפיר נקרא עליו שם איסור ולא הוי כהיתר בהיתר, אבל מעמיד של איסור דלא ליבטל כמו מעמיד בקיבת נבילה בודאי ל"ל כיון דמותר ברגע ההוא אפי' לאכול האיך נימא דהוי מעמיד של איסור דהא לא דמי לקיבת נבילה (עיין תפא"י פ"ב דע"ז די"א מעמיד הוא דרבנן ודעת המג"א סק"ט דמעמיד הוי ד"ת).

* עיין ב"ש (סי' כ"ח ס"ק נ"ג) וז"ל עיין באו"ח (סי' תמ"ה) משמע ולדעת המאור מותר חמץ עד הלילה באכילה אפי' מדרבנן, ובאמת הבעל המאור שם פכ"ש כתב מדאורייתא מותר באכילה אבל מדרבנן אף ר"ש מודה דאסור באכילה, ולפי"ז אי נימא דהיתר בהיתר לא בטל רק מדרבנן אבל מה"ת גם היתר בהיתר בטל, שפיר ניחא אפי' לר"ש דבטל ע"פ אחר חצות דהא מה"ת היתר בהיתר בטל רק מדרבנן לא בטל, לכן ע"פ אחר חצות שאסור אז מדרבנן שפיר בטל דאז נעשה איסור. אך עיין רש"י פסחים (דף ד' ע"ב) ד"ה דכ"ע סברי דחמץ משש ולמעלה אסור מה"ת דהא בין יממא ללילה לא טעו אינשי עכ"ל רש"י ז"ל. ולפי"ז לדעת בעה"מ דלר"ש מותר לאכול מה"ת ע"פ כל היום צ"ל שמותר אפי' מדרבנן דהא בין יממא ללילה לא טעו אינשי ואין צריך לאסור מחצות, א"ו שגם מדרבנן מותר לאכול כל היום לדעת בעל המאור אליבא דר"ש וצ"ע.

ולשיטת הרמב"ם דסובר דחמץ הוא דשלמ"ת עכצ"ל הא דבטל חמץ קודם הפסח אי נימא דהיתר בהיתר לא בטל היינו ברגע שקודם חצות, והא דכתב המחבר דאם העמיד גבינות אסור לקיימן משום דסובר חוזר וניעור וכמו שסתם בסעיף ד' גבי תריאק"ה.

שוב מצאתי להגאון ע"א בסי' ט"ו דמשו"ה אם נתערב חמץ קודם זמן איסורו בטל בס', אפי' לשיטת הסוברים דחמץ הוי דשלמ"ת א"כ אפי' קודם חצות נמי הוה צ"ל דלא בטל ואעפ"כ בטל, משום דקיימ"ל ביו"ד סי' ק"ב גבי ענבים בגיגית דבטל אע"ג דהוה דשלמ"ת מ"מ בטל משום דלא הוכר האיסור מעולם והיכא דלא הוכר האיסור מעולם שפיר בטל אפי' בדשל"מ, ובאו"ה מבואר דלאו דוקא בדשלמ"ת הדין כן אלא ה"ה בכל איסורי משהו אם לא הוכר האיסור הוא בטל, ולפי"ז חמץ שנתערב קודם זמן איסורו בטל בס' משום דחמץ קודם זמן איסורו הוי היתר (להפוסקים שסוברים דחמץ מקרי היתר לענין נ"ט בר נ"ט וכדומה) והוי לא הוכר האיסור ואין דנין בזה דשלמ"ת.

ולפי"ז אפי' לשיטת הרמב"ם שסובר דחמץ הוי דשלמ"ת אעפ"כ אם נתערב קודם חצות שפיר בטל אחר חצות, משום דלא הוכר האיסור והיכא דלא הוכר האיסור שפיר בטל אפי' בדשלמ"ת אבל ברגע דקודם חצות לא בטל אע"ג שמחויב לבער, ומשו"ה כיון דלא בטל רק עד אחר חצות שפיר הוי מעמיד של איסור וכמו שכ' לעיל, אמנם לפי"ז הדרא קושית הט"ז לדוכתא מדוע אם העמיד גבינות בשכר שעורים חייב לבער משום דהוא מעמיד הא הוי מעמיד של היתר, וליכא לת' כמו שכ' משום דלא בטל רק אחר חצות ואז שפיר הוה מעמיד של איסור, דהא מבואר באו"ה דבכל איסורי

ונראה דהא עיקר קושית הט"ז היא רק לשיטת הסוברים דלא אמרינן בלח בלח חוזר וניעור כמו שהכריע הרמ"א בסי' תמ"ז סעיף ד', אבל לשיטת הסוברים דאמרינן חוזר וניעור שפיר ניחא הא דחייב לבער, (אע"ג דבסעיף ד' בסי' תמ"ב גבי תריאק"ה מבואר דאסור לאוכלו משום דחוזר וניעור ומותר לקיימו הרי מבואר אע"ג דאמרינן חוזר וניעור מ"מ מותר לקיימן, מ"מ כיון דהוא דבר המעמיד וגם אמרינן חוזר וניעור משו"ה חייב לבער), ולפי"ז הרי מרן הב"י הביא שתי דיעות בסי' תמ"ז אי אמרינן חוזר וניעור, אע"ג דכתב הסברא האחרונה דחוזר וניעור בלשון י"א מ"מ המעיין בב"י מבואר שם משם ה"ה שכדבריהם ראוי לנהוג ולהחמיר שכן הוא דעת הרמב"ם והרשב"א, וכן משמע מדסתם בס' תמ"ב גבי תריאק"ה כהרמב"ם דחוזר וניעור, ולפי"ז שפיר י"ל דלכן כתב המחבר דינא דסעיף ה' דאם העמיד גבינות חייב לבער משום דסובר חוזר וניעור, אמנם עיקר הקושיא לשיטת הרמ"א שהכריע בסי' תמ"ז דבדבר לח לא אמרינן חוזר וניעור ומהאי טעמא הולק על המחבר בסעיף ד' גבי תריאק"ה ומדוע סתם כאן כהמחבר, וכן על המרדכי קשה שהוא סובר דלא אמרינן חוזר וניעור כמבואר בב"י סי' תמ"ז ובכאן הביא המרדכי בשם ראב"ן דאם העמיד גבינות בשכר שעורים אסור לקיימן בפסח.

ולפי"ז הא שיטת המרדכי והרמ"א ביו"ד סי' ק"ב דחמץ לא הוי דשלמ"ת * וא"כ שפיר נוכל לומר דלא בטל החמץ רק עד אחר חצות, אבל קודם חצות לא בטל אפי' ברגע האחרון כיון דמותר לאכול מה"ת לא הוה עוד שם איסור עליו דלבטל וכיון דלא בטל רק עד אחר חצות שפיר הוי מעמיד של איסור וכנ"ל,

* עיין במרדכי פ' כ"ש סי' תק"ע אות פ"ז מעשה אירע בפסח שגוי השליך עוגת חמץ בתנור מלא מצות והורו להם שאם נגע חמץ במצה אסור כו', אבל אם לא נגע מותר דקיימ"ל ריחא לאו מילתא היא כו', ועוד הביא ראב"ה ראי' להיתר דהא לחמי תודה ארבע מינין ה' חמץ ומצה ריקין ורבוכה והיו נותנין לכהן אחד מכל מין ומין, והי' החמץ נאפה עם המצה שלא מצינו שום תנא או אמורא דלישתמיט דבשני תנורים ה' נאפים עכ"ל ועיין בש"ך יו"ד סי' צ"ב ס"ק י"ח.

ויש לדקדק מאי ראי' דריחא לאו מילתא גבי חמץ בפסח דהוי במשהו מלחמי תודה, דהא גבי לחמי תודה אע"ג דהיתה חמץ ומצה מ"מ לא מצינו שם דאוסר החמץ במשהו להמצה, דהא העיקר הא דאסור במשהו גבי חמץ בפסח או משום חומרא דחמץ דהוי בכרת ולא בדילא מיני' כולי שתא ולהרמב"ם הוה הטעם משום דהוי דשלמ"ת עיין ט"ז ומג"א ריש סימן תמ"ז, ולפי"ז גבי לחמי תודה נראה דאינו אוסר במשהו אם נבלע חמץ בלחמי מצה דהא לא הוי דשלמ"ת וג"כ טעם הראשון ליכא בהו, ולפי"ז שפיר נוכל לומר גבי חמץ ומצה אם נאפה יחדיו אסור אפי' אם לא נגעו בהדדי משום ריחא דהוי במשהו.

ונראה דהוכחת המרדכי דהא לא מצינו לשום תנא דבשני תנורים היו נאפים, ולפי"ז תקשי לרב שסובר דמב"מ במשהו כמבואר בע"ז (דף ע"ג) וכן סובר בפסחים (דף ע"ו) דריחא מילתא, א"ו צ"ל דבפת לא אמרינן ריחא מילתא אפי' למאן דסובר דמב"מ במשהו א"כ ה"ה גבי חמץ ומצה דהוי לדידן במשהו מ"מ לגבי ריחא לאו מילתא ולא הוה אפי' משהו, וכבוד הרב הגאון מוהר"ר ידידי' תי' דנוכל לומר דכוונת המרדכי דאי נימא דריחא מילתא איך מותר לכתחילה לאפות יחד בתנור של כלי שרת דהא הוי מבטל איסור א"ו דאפי' משהו ליכא ועיין מחה"ש סי' תמ"ז סק"ד עכ"ד.

משהו אם לא הוכר האיסור הוא בטל בס', ולפי"ז גבי מעמיד אפי' אי נימא דהוה מעמיד של איסור מ"מ בטל משום דלא הוכר האיסור.

ונלענ"ד אע"ג דמבואר באו"ה דבכל איסורי משהו אם לא הוכר האיסור בטל ואינו אוסר במשהו, מ"מ גבי מעמיד אע"ג דלא הוכר האיסור מ"מ לא בטל אפי' לדעת האו"ה, דהא הטעם דדבר המעמיד לא בטל משום דכיון דהוא מעמיד הוא כאילו האיסור בעין ועיין ע"ז (דף ל"ה) כיון דאוקמי קא מוקים חשוב לה כמאן דאיתא לאיסורא בעין, ולפי"ז כיון דאמרין דהאיסור הוא כאילו הוא עדיין בעין משו"ה אפי' לא הוכר מקודם מ"מ לא בטל כיון דחשבינן עכשיו לאח"ז איסורא כאילו עדיין הוא בעין, וקודם זמן איסור הרי לא בטל משום דהוה היתר בהיתר ולאח"ז א שהוא אסור הרי כאילו הוא בעין ולא בטל אז משום דהוי מעמיד של איסור.

שוב ראיתי במ"א בסי' תמ"ב סק"ט שכ' משם תשו' הרמב"ן מעשה בא' שבישל דבש והחמיצו בשמרי דבש שבישל כל השנה ודבש הראשון שבישל ה' מחומץ בשמרי שכר כו', והתיר ר"י להניחו עד אחר הפסח ולמוכרו דלא קניס ר"ש בחמץ שעבר עליו הפסח אלא היכא דאיתא בעיני', ונפלאתי על דבריו דהכא דמעמיד חשוב כאילו הוא בעין כו' * עכ"ל, הרי מבואר דדבר המעמיד חשוב כאילו הוא

בעין בלא תערובות (ומ"מ אי נימא דהיתר בהיתר בטל כיון דכבר נתבטל משום דהוה מעמיד של היתר שוב לא אמרינן חוזר וניעור, ואינו מוכרח מה שכ' הט"ז משום דבמעמיד כ"ע סוברים דחוזר וניעור).

ועיין פמ"ג יו"ד (סי' פ"ד) שכ' משם הפר"ח אם לש עיסה במי בורות שהוחזק בתולעים בלא סינון דאסור לאכול הפת, אפי' אי נימא דלא הוי חשש שפי' לדופן הכלי מ"מ כששופך המים לתוך הקמח והעיסה שם הוא פירש ע"כ, ולפי דעת האו"ה דבכל איסורי משהו היכא דלא הוכר האיסור בטל א"כ גבי תולעים נמי הרי לא הוכר האיסור, דהא כשהי' במים ה' עדיין היתר ולא נאסר רק עד אחר שפירשו בהעיסה ואז הרי כבר נתערב ולא הוכר האיסור מעולם, ומשמעות דבריהם דאסור משום דהוי ברי' דאי משום דניכרים גם בהעיסה א"כ אפי' אי לא הוי ברי' נמי לא בטל, א"ו דבעיסה לא ניכרים התולעים ולא אסר רק משום דהוי ברי' ולא בטל ואי נימא היכא דלא הוכר האיסור הוא בטל א"כ ג"כ מדוע לא ליבטל, ואולי בעת ששופכין המים בהקמח יכולין עדיין לברר התולעים ואז הוא כבר פי' ואף אח"כ כשנגמרה הלישה שוב לא ניכר התולעים מ"מ הרי כבר נאסרו ושוב לא בטל וצ"ע.

אולם לענ"ד נראה דע"כ ** לא כתב האו"ה היכא דלא הוכר האיסור בטל היינו דוקא היכא שעצם

* ולענ"ד ראי' ברורה לדברי הרמב"ן מהא דאמרין בחולין (דף ו') שאני שאור ותבלין דלטעמא עביד עיי"ש, הרי מבואר אע"ג דלא גזרו על תערובת דמאי אפי' אי ליכא ס' או במב"מ אע"ג דטבל הוא דשלמ"ת מ"מ שאור ותבלין לא בטל, אע"כ צ"ל דשאור ותבלין לא הוי בכלל תערובת והוי כמו בעין, א"כ ה"ה לר"ש דלא קניס בתערובת חמץ אחר הפסח אבל היכא דעביד לטעמא הוי כאילו הוא בעין, ועיין תוס' ביצה (דף ל"ט) גבי מים ומלח דלא בטל משום דהוי דשלמ"ת. והקשו התוס' דהא ישלמ"ת הוא דוקא במינו, ונראה דקושית התוס' הוא רק על מים אבל מלח כיון דעביד לטעמא הוי כאילו הוא בעין, ואולי י"ל דקושית התוס' הוא לרב אשי שאינו סובר טעמא דרבא משום דתבלין עביד לטעמא.

** שוב מצאתי להגאון רע"א ז"ל בחידושיו לתמורה שכ' ג"כ חילוק זה וז"ל, ובאמת בפשוטו יש לדחות דשאני ענבים שנתבקעו דלא ה' יין מעולם בפ"ע משא"כ בההיא דמעילה דעכ"פ המטבע בעולם ע"כ, אולם השיג על זה מדברי או"ה שכתב בטעמא דמילתא דחתיכה שלא נמלחה שנתבשלה עם שארי חתיכות ואינו מכיר החתיכה דבטלה, דלא הוי חתיכה ראוי' להתכבד דאין איסור מחמת עצמו רק מחמת דם הנבלע בו, וגם כיון דקודם התערובות הכל שרי דם אברים שלא פירש מותר ונאסר בתערובות אין בו דין חתיכה הראוי' להתכבד והובא בפ"מ יו"ד (סי' ס"ט וסי' צ"ב), הרי מבואר מדברי או"ה שכתב כן גבי בשר אף שהבשר ה' בפ"ע קודם התערובות אפ"ה כיון דלא חל עליו שם איסור מקודם בטל, ועפ"י הקשה מסוגי' דסוף מעילה פרוטה בכיס זה הקדש כיון שהוציא את הראשונה מעל כו' ועיין בתוס' שם הא דלא בטל או משום ישלמ"ת או מטעם דמעות הוי דבר חשוב הרי אף שהאיסור בתערובות אמרינן הכי עכ"ל.

והנה לולי דמסתפינא מהגאון הנ"ל ה' נלענ"ד לפרש דברי או"ה שביאר שני טעמים הא דחתיכה שלא נמלחה שנתבשלה עם שארי חתיכות דבטל ולא הוי חתיכה ראוי' להתכבד, (א) משם דאין איסור מחמת עצמו רק מחמת דם הנבלע בו ע"כ, כלומר דם הנבלע בו הא אין ראוי' להתכבד משו"ה החתיכה אע"ג דהיא ראוי' להתכבד מ"מ בטיילה משום דאין כח הנאסר יותר מן האוסר, ושוב כ' האו"ה טעם ב) וגם כיון דקודם התערובות הכל שרי דם האברים שלא פירש מותר ונאסר בתערובות אין בו דין חתיכה ראוי' להתכבד, כלומר אפי' אי הוה הדם בעצמו ראוי' להתכבד אעפ"כ היתה בטלה כיון דהאיסור נולד בתערובות דהא הדם קודם שפירש ה' שרי, וא"כ כיון דהדם אע"ג דאם ה' ראוי' להתכבד (כלומר אם ה' נוכל לצייר) היה בטל, וא"כ לא נוכל להחמיר עכשיו בחתיכה הראוי' להתכבד הבלוע מדם בשנתערבה יותר מחתיכה של דם בעין הראוי' להתכבד אם נתערבה (כלומר אם ה' נוכל לצייר) בשאר חתיכות של היתר.

הדבר לא הי' בעולם כמו ענבים בגיגית המובא ביו"ד בסי' ק"ב שמעיקרא הי' ענבים ועכשיו נעשה יין, (ועיין ע"ז (דף ס"ו) חלא לגו חמרא בנו"ט) אמנם אם עצם הדבר לא נשתנה כמקדם כמו בחמץ קודם הפסח או תולעים שלא פי' רק שאז לא הי' אסור רק אחר שפי' או לאחר חצות, בזה לא אמרינן דאם נתערב מקודם דליבטל אח"כ ושפיר הוי ניכר האיסור ואסור במשהו, וכדמות ראי' לזה מהא דהוכיח האו"ה דהיתר בהיתר בטל מהא דבטל חמץ קודם הפסח, והרי כללל כייל האו"ה דבכל איסורי משהו אם לא הוכר האיסור בטל לפי"ז גם היתר בהיתר הוא מאיסורי משהו, ולכן שפיר בטל חמץ קודם הפסח אפי' אי נימא דהיתר בהיתר לא בטל משום דלא הוה הוכר האיסור (ודוחק לומר דכל היתר בהיתר הוי לא הוכר האיסור) א"ו דזה הוא הוכר האיסור כיון דהדבר הוא בעולם.

עוד כתב הגאון ע"א ז"ל וז"ל ומה"ט דנתי בקמח מעט שנפל לתוך התבשיל בפסח שלא יאסר

במשהו, דהא ודאי קמח מעט הזה נאבד ומתבטל תוך התבשיל ואינו בעין ואינו אוסר אלא מטעם תערובות משהו, והלא בשעה שנפל לתבשיל לא הי' עליו שם חמץ כלל דהא לא נתחמץ ואימתי נתחמץ אחר התערובות כשבא לתוך התבשיל והא בהאי גונא אינו אוסר במשהו עכ"ל ודפח"ח, אך מדברי הנו"ב בסי' ע"ב מה"ט מבואר דלא כדבריו ז"ל שכתב וז"ל, ועכ"פ אי נימא דהיתר בהיתר לא בטל א"כ קמח הזה שבפודר (ר"ל מה שקורין מעל צוקער), כיון שלא בא עליו מים כלל עדיין היתר הוא אפי' בפסח עצמו עד שעה שבא במים מתחמץ ואז איסורו כבר במשהו כו' עכ"ל הנו"ב, מבואר מדבריו דאם נפל מעט קמח בתבשיל דלא בטל בס' ודלא כסברת הגאון ע"א ז"ל.

ונראה דסובר הגאון נו"ב אע"ג דקיימ"ל בכל איסורי משהו היכא דלא הוכר האיסור בטל ואינו אוסר במשהו, מ"מ בחמץ בפסח אפי' היכא דלא הוכר האיסור נמי לא בטל דהא עפ"י הדין לא הי' לנו

(והאו"ה לא הסתפק בטעם הראשון לכד יען כי מצינו מחלוקת תנאים בחולין דף צ"ט גבי ציר דגים דר"י צריך סאתיים לבטל גם טעם המלח, אע"ג דעיקר החריפות הציר הוא משום המלח אעפ"כ סובר ר"י דצריך סאתיים לבטל גם טעם המלח ועיין שנות אלי' תרומות שהאריך בזה, ולפי"ז ג"כ אע"ג דהדם אינו ראוי להתכבד מ"מ כיון שנבלע בחתיכה והחתיכה היא ראוי להתכבד אינו בטלה, כמו גבי ציר אע"ג דלא נרגש טעם הציר מ"מ צריך סאתיים לבטל גם טעם המלח כיון דנתערב המלח בהציר, לכן הוסיף האו"ה טעם הב' כיון דאפי' אם הדם עצמו אם היה ראוי להתכבד אם נתערב היה בטל משום דלא ניכר מעולם האיסור, לכן לא נוכל להחמיר אם הדם נתערב בחתיכה הראוי להתכבד יותר מהדם עצמו אם היתה ראוי להתכבד).

ודוגמא לסברת או"ה מבואר ברמב"ם לפי מה שביאר השאג"א בסי' ס"ז וז"ל, וכן ראיתי ברמב"ם ספ"ו מהלכות טו"א כל ישראל מוזהרין להיות טהורין בכל רגל מפני שהן נכונים ליכנס למקדש ולאכול קדשים, וזה שנאמר בתורה ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד ואם נטמא אינו לוקה אבל בשאר ימות השנה א"מ ע"כ כו', ומ"מ מה שכתב הרמב"ם ואם נטמא אינו לוקה צריך טעם למה כו', אבל כוונת הרמב"ם הוא משום דכיון דהא דמוקמינן להאי לאו דנבלתם לא תגעו ברגל הוא משום כדי שיוכל להביא קרבנות של חובת הרגל, וכיון דאפי' אם אינו מביא חובת הרגל אינו בר מלקות דהא אינן אלא בעשה, א"כ אין להחמיר במטמא א"ע ברגל וגורם לבטל חובת הרגל יותר מטהור המבטל ע"כ.

והנה כ"ז הוא דוקא היכא דנאסר החתיכה משום דבר הבלוע כנידון דאו"ה דהחתיכה נאסר משום דם הבלוע בה, וכיון אם הדם גופא היתה ראוי להתכבד היה בטל משום דלא הוה ניכר האיסור, לכן גם החתיכה שנבלע מדם היא בטילה אע"ג דהחתיכה היא ראוי להתכבד דלא עדיף החתיכה הנבלע הראוי להתכבד מהדם עצמו אם היה ראוי להתכבד וכמו שנתבאר לעיל, אבל היכא דהחתיכה לא נאסרה מחמת דבר הבלוע בה רק דהחתיכה עצמה של היתר נתהפכה לאיסור, כמו בסוף מעילה שאמר פרוטה בכיס זה הקדש שהמטבע ההיתר נהפך לאיסור לא מחמת דבר הבלוע בה רק שחל עליו איסור הקדש מפני אמירתו, בזה לא אמרינן כיון דהאיסור לא היתה ניכר מעולם הוא בטל כיון דהכסף הי' בעולם והי' ניכר, ועכשיו לא נתחדשה בה איסור מדבר הבלוע רק שהוא בעצמו נעשה איסור מפני ההקדש, בזה שפיר אמרינן אע"ג דלא הוכר בה האיסור מעולם בפ"ע אעפ"כ לא בטלה.

ובזה נלענ"ד ליישב מה שהקשה הגרע"א ז"ל בחידושו לביצה (דף י') גבי הא דתנן המת בבית ולו פתחים הרבה כולן טמאים, פירש"י כל כלים המונחים בחלל הפתחים כו' וכאן אין אנו יודעים באיזה יוציאנו הלכך כולם טמאים ע"כ, ותמה שם הגרע"א ז"ל מדוע לא נימא דיבטל הכלים שבפתח אחד בשאר הפתחים כיון דסוף סוף לא נטמא רק פתח אחד, רק שאנחנו מספקין באיזה פתח יוציאנו משו"ה מטמאין כל הפתחים מטעם ספק אבל עכ"פ באמת ליכא טומאה רק באחת מן הפתחים א"כ נימא דיבטל הכלים שבכל פתח בשאר פתחים, וא"ל משום דכלי הוי דבר חשוב ולא בטל הא כתב האו"ה היכא דלא הוכר האיסור בטל אפי' בדברים חשובים, ה"ג אם הי' הכלים מונחים תחת הפתחים בשעה שמת המת הרי נולד האיסור בתערובת עכ"ד.

אמנם לפי המבואר דאו"ה לא חידש זה רק בדבר איסור שנבלע בחתיכה דהחתיכה לא נאסרה רק משום דבר הבלוע כמו בנידון דאו"ה דהחתיכה נאסרה משום דם אז אמרינן כיון דלא ניכר האיסור היא בטלה דלא עדיף החתיכה הראוי להתכבד מהדם אם הי' ראוי להתכבד והדם לא הי' ניכר משו"ה בטילה, אבל היכא דנאסר הדבר מחמת עצמו לא משום דבר הבלוע כמו גבי טומאת כלים כיון דהכלי הי' בעולם אע"ג דנולד האיסור טומאה בתערובות אעפ"כ לא בטלה, (עיין ע"ז (דף נ"ח) ומים של רבים אינם נאסרין עיי"ש בפלפולא חריפתא אע"פ שיש בו שותפות הלך אחר הרוב ע"כ, אע"ג דמים במים ככ"ש כמבואר שם (דף ע"ג) צ"ל משום דנולד האיסור בתערובות וצ"ע).

דצריך ריבוי אם אוכל ח"ש ע"י תערובת שבשאר איסורים הוא מותר מה"ת (עיין ר"ש פ"ג דטבול יום) ובחמץ אסור מה"ת (הובא בתוח"ס סי' נ"ה).

אמנם זהו דוקא על אכילה איכא ריבוי מלא יאכל לכן אסור ח"ש אפי' ע"י תערובת (ועיין בחי' הגרי"ב על הרמב"ם), אבל על איסור ב"י דליכא ריבוי שפיר נוכל לומר דח"ש ע"י תערובת אינו עובר בב"י ועיין מג"א (ריש סי' תמ"ב), ולפי"ז שפיר נוכל לומר שאכל חמץ של הקדש ח"ש ע"י תערובת דאיסור חמץ באכילה איכא ולא דב"י ליכא.

ובזה נראה ליישב מה שהקשה השאג"א אי נימא דח"ש אסור מה"ת בב"י כמו באכילה, וגם אם איכא כזית אין לוקין על לאו דב"י משום שניתק לעשה כמו שכתבו התוס' בשם ר"י, א"כ קשה הא דתנן ריש ביצה בש"א שאור בכזית וחמץ בככותבת ובה"א זה וזה בכזית, דמאי נ"מ אי אמרינן בכזית או בככותבת כיון דח"ש אסור מה"ת בב"י וג"כ בכשיעור ליכא מלקות ומאי נ"מ אי בכזית או בככותבת, אמנם לפי המבואר הרי איכא נ"מ אי נתערב בכזית חמץ במצה דאי נימא דכזית הוי שיעור לענין ב"י הרי הוא עובר בב"י אע"ג שהוא ע"י תערובת, אבל אי נימא דשיעור ב"י הוא בככותבת א"כ כזית הוי ח"ש, לכן אי נתערב כזית בתערובת מצה אינו עובר בב"י דח"ש ע"י תערובת אינו עובר בב"י ומותר להשהות מה"ת.

אע"ג דמבואר במג"א בריש (סי' תמ"ב) אם ליכא כזית בכא"פ אע"ג דאינו עובר על אכילתו למאן דסובר טעם כעיקר לאו דאורייתא מ"מ הוא עובר בב"י משום דממילא מצורף, היינו דוקא כיון דאיכא כזית רק שנתערב ביותר מכדא"פ לכן אמרינן דלענין ב"י הוא ממילא מצורף, אבל אם נתערב פחות מכזית אע"ג דנימא דגם ח"ש אסור בב"י מה"ת מ"מ לא חמור ח"ש דב"י מאיסור ח"ש ע"י תערובת בשאר איסורים דמותר מה"ת.

לאסור רק מב"מ כדין דשלמ"ת, רק משום חומרא דחמץ אסרו במשהו אפי' שלא במינו כמבואר ברמב"ם פט"ו מהמ"א (ועיין פסחים דף ל'), לכן י"ל דמשום חומרא דחמץ אסרו נמי אפי' אי לא הוכר האיסור, וזכינו לדון עכ"פ אם נתערב ע"פ קמח של פסח בתבשיל של מב"מ בטל בס' אפי' לדעת הרמב"ם שסובר דמב"מ אפי' ע"פ נמי אסור במשהו משום דהוי דשלמ"ת, אמנם היכא דלא הוכר האיסור גם בדשלמ"ת אינו אוסר במשהו.

סימן פד

בענין ח"ש בב"י מה"ת

עיין פסחים (דף כ"ט) האוכל חמץ של הקדש מעל ואוקמינן שם לחד אוקימתא דסובר כר"י הגלילי דחמץ בפסח מותר בהנאה, והקשו התוס' דמדוע מעל לר"י הא מיד כשיפדה אותו הרי הוא שלו ומודה ר"י דשלך אי אתה רואה, ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה, וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכן אינו עובר כשמבערו לבסוף ע"כ, ועיין נו"ב (סי' צ"א) ובספרו דג"מ (סי' תמ"ב סק"י) שהוכיח מזה דגם ח"ש אסור בב"י מה"ת כמו שאוסר מה"ת באכילה, דאל"כ הרי נוכל לת' שאכל ח"ש והיה שוה פ' לכן מעל דהא נהנה כשיעור* פרוטה ובב"י אנו עובר דהא הוי ח"ש, א"ו דגם על ח"ש אסור בב"י מה"ת כמו שאסור באכילה ח"ש מה"ת.

ולענ"ד נראה דאפי' אי נימא דעל ח"ש אסור בב"י מה"ת כמו שאסור באכילה מה"ת ח"ש, מ"מ נוכל לאוקמי דאכל ח"ש ע"י תערובת דגם ח"ש תערובת אסור מה"ת גבי חמץ, כמו שכתב הרדב"ז לת' דברי הרמב"ם שכתב (פ"א מהל' חו"מ) דאסור לאכול ח"ש שנאמר לא יאכל חמץ והקשו עליו מדוע צריך רבוי על זה דהא קיימ"ל דח"ש אסור מה"ת כר"י, ותי' הרדב"ז

* עיין ס' גבורת ארי יומא ריש פיוה"כ שהקשה למאי דס"ד התם דר"ל סובר דח"ש מותר אפי' מדרבנן, א"כ קשה מהא דתנן קדושין (דף נ"ו) המקדש בערלה וכו' אינה מקודשת והרי חזי לאכול וליהנות ח"ש ע"כ, ולענ"ד נראה דאי נימא דשיעור הנאה הוא כמו אכילה בכזית א"כ שפיר קשה הא ראוי לאכול וליהנות לר"ל ח"ש והח"ש יכול להיות דש"פ וא"כ קשה מדוע אינה מקודשת, אבל אי נימא דשיעור הנאה הוא ש"פ כמו במעילה ולפי"ז כיון שאסור בהנאה לאכול ש"פ בבת אחת לכן אינה מקודשת בזה, אע"ג שנתן לה יותר מפ' אבל כיון שהיא אינה יכולה ליהנות בפ' בפעם אחת לא הוי קדושין, וכמו שכתבו התוס' שם הא יכולה ליהנות שכדהנ"א ותי' כיון שהאשה סבורה שיש לה ליהנות דהנ"א ואינו כן לא סמכה דעתה והוי מקח טעות ע"כ, ועיין פ"ת יו"ד (סי' פ"ז סק"ב) שכתב משם הגרע"א ז"ל דשיעור הנאה הוא פ', אך לדברי הירושלמי שר"ל מודה שאסור ח"ש באיסורי הנאה אינו רא"י מכאן דשיעור הנאה הוא פ', ועוד יש לת' דהמשנה סברה כר"ש דח"ש למלקות ואסור מה"ת ח"ש.

סימן פה

בענין ביטול חמץ שעבר עליו הפסח

עיינן בס' ש"ח הלכות חו"מ אות מ"ט דחמץ שעבר עליו הפסח מותר לבטל ברוב, משום דקיימ"ל כר"ש דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור רק מדרבנן משום קנסא ובאיסור דרבנן הרי דעת הרמב"ם דמותר אפי' לכתחילה לבטל עכתו"ד.

ולענ"ד קשה לכאורה מהא דמבואר ב"ק (דף צ"ו) הגוזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, ואי נימא דמותר לבטל לכתחילה ברוב מאי פסידא הוא לו והרי יכול לבטל ברוב, אך מהמשנה עצמה איכא למידחי דאתי כר"י דסובר חמץ אחר הפסח אסור מה"ת ולדידי' י"ל דאסור לבטל, ואפילו אי ביטל הרי ר"י סובר מב"מ לא בטל באיסור דאורייתא אפי' באלף. (וי"ל דלא התיר רק היכא שביטל אבל אי לא ביטל לא התיר, ולפי"ז גבי גזל חמץ א"י לבטל לא הנגזל ולא הגזול לכן י"ל דאסור לבטל אחר הפסח.)

(שו"ר במהרי"ט אלגזי בכורות שהביא דברי הפר"ח שהביא ראי' ממתניתין דהגזולין יכול לומר הרש"ל אלמא דאסור החמץ שגזל להנגזל, דאל"כ מאי הפסיד הנגזל כיון דיכול ליהנות מהחמץ, וכתב מהריט"א די"ל דהמשנה אתי כר"י דחמץ אחה"פ אסור מה"ת, לכן אסור גם להנגזל אבל לא לדידן דסוברים משום קנסא כר"ש.)

אך בגמרא שם משמע דהדין המבואר במשנה אתי ככולי עלמא, וכן הרמב"ם והשו"ע חושן משפט (סי' שפ"ו) פסקו כהמשנה דהגזולין יכול לומר הרי שלך לפניך, (ואולי י"ל דנ"מ אם גזל בכורות של חמץ והמה ישנים ואם יערבו בכורות חדשים הרי המה ניכרים, ואם ירסקו אותו הרי יפסיד הרבה מ"מ יכול לומר לו הרי שלך לפניך.)

ועיי"ש מה שכתב שם הגאון בעל ש"ח משם הגאון מהרי"א ז"ל להוכיח שמותר לבטל ברוב לכתחילה מתרומת חו"ל שמותר לכתחילה לבטל ברוב, והטעם מפני שקליש איסורא שבטל ברוב אפילו בלח א"כ ה"ה חמץ שעבר עליו הפסח נמי קליש איסורא שבטל ברוב אפי' בלח לכן מותר לבטל לכתחילה ע"כ.

אע"ג דח"ש לא בעינן צירוף מ"מ לא אסור בזה מה"ת א"כ ה"ה ח"ש בב"י אינו אסור מה"ת, ואפי' לדעת הרדב"ז דבחמץ אסור ח"ש ע"י תערובת מ"מ בב"י לא מצינו ריבוי על זה, ואפי' אי נימא כיון דלב"ה יליף שאור דראי' משאור דאכילה דזה וזה בכזית ה"ה נימא דיליף לענין ח"ש בתערובת כמו דח"ש בתערובת אסור באכילה כמו כן ח"ש בתערובת עובר בב"י, אך זהו דוקא לב"ה דסוברים זה וזה בכזית שפיר נוכל לומר כן, אבל ב"ש כיון שסוברים דב"י דחמץ הוא דוקא בככותבת ולא יליף שאור דראי' משאור דאכילה כמבואר בביצה (דף ז'), א"כ אע"ג דח"ש איכא איסורא בב"י מ"מ היינו דוקא בעין אבל לא ע"י תערובת דהא לב"ש לא יליף שאור דראי' משאור דאכילה.

ולפי"ז לב"ש אם נתערב כזית חמץ במצה אינו עובר בב"י דהא הוי ח"ש ע"י תערובת ועל זה פליגי ב"ה דזה וזה בכזית משום דיליף שאור דראי' משאור דאכילה, א"כ תו ליכא נ"מ בכזית לפחות מכזית כמו דאסור באכילת חמץ ח"ש ע"י תערובת ה"ה לענין ב"י הוא אסור ח"ש ע"י תערובת.

עוד נלענ"ד דנ"מ לענין איסור שבועה דהא כתבו התוס' שבועות דעל ח"ש חייל איסור שבועה, אבל אי כזית הוי שיעור שלם אינו חל איסור שבועה עליו אע"ג דליכא מלקות, דהרי לא גרע מאיסור עשה דאין חל עליו איסור שבועה כמו שכתבו התוס' שם (דף כ"ג), ומצאתי תי' זה בס' אור חדש שלהי פסחים.

אמנם לענ"ד נל"ת דנ"מ לענין ספק אע"ג דספיקו מה"ת לחומרא היינו דוקא באיסור לאו אבל לא באיסור עשה כמו שכתב הפמ"ג (עיינן סי' ל"ו), וכיון דמצינו דח"ש הוא קיל מאיסור עשה דהא מבואר בתוס' שבועות דעל איסור עשה אין חל איסור שבועה ועל ח"ש חל איסור שבועה הרי מבואר דח"ש קיל מאיסור עשה, וכיון דעשה ספיקו לקולא מה"ת כ"ש דח"ש הוא ספיקו לקולא מה"ת, אבל שיעור שלם אע"ג דליכא מלקות מ"מ אזלינן לחומרא מה"ת בספיקא, וצל"ע שם בחי' רע"א משם פמ"ג (בסי' כ"ז) דהרי ס"ט ברה"י איכא מלקות ואי ילפינן מהתם אימא דוקא היכא דאיכא מלקות אזלינן לחומרא, או אי ילפינן דספיקא לחומרא מדאצטריך קראי להתיר ספק ממזר הא התם איכא מלקות אבל היכא דליכא מלקות מנ"ל דספיקא לחומרא מה"ת וצ"ע.

רק באיסורי אכילה דרבנן אע"ג דאינו בטל ברוב וצריך ס' מ"מ כיון שאינו מאיסורי הנאה שפיר נוכל לומר דלרמב"ם מותר לבטל לכתחילה.

ולפ"ז ל"ק שוב מהא דקיימ"ל המקדש באיסורי הנאה דרבנן דלא הוי קדושין כיון שאסור בהנאה והאיסור הוא איסור חמור דאינו בטל ברוב לכן לא הוי קדושין דהא נהנה מהריבוי ואסור לבטל, ולא התיר הרמב"ם לבטל רק איסורי אכילה דרבנן או איסורי הנאה היכא דקליש איסורא בחמץ שעבר עליו הפסח שבטל ברוב, ולפ"ז אם קידש אשה בחמץ שעבר הפסח הוי קדושין דהרי יכול לבטל ועיין פ"ת יו"ד סי' קי"ט.

(ולפ"ז י"ל מדוע לא קא חשיב חמץ דבחמץ שעבר עליו הפסח קדושין ואין צריך לומר דאתי כר"ה, ומתורץ נמי מדוע לא קתני איסורי אכילה בדלא ידעה לתירץ התוס', אך אי נימא דאיסורי הנאה מדרבנן אסור לבטל אבל איסורי אכילה מדרבנן אם אין לו עיקר מה"ת מותר לבטל, לכן לא תני איסור אכילה כדי לכלול הכל אפי' איסור הנאה דאין לו עיקר מה"ת). והא דלא קתני אם קידש בחמץ בפסח דלא הוי קדושין דלפ"ז נוכל ליטעות דבע"פ אם קידש אחר חצות הוה קדושין.

(ועיין בס' תק"ל יו"ד סי' צ"ג הביא תשו' מהרי"ט סי' ו' דאין ביטול לאיסורי הנאה והתק"ל חלק עליו, אך לכתחילה י"ל דאסור לבטל אפי' איסורי הנאה דרבנן אפי' לרמב"ם שמותר לבטל איסורי אכילה דרבנן).

ועיין בליקוטי של רע"א ביבמות שכתב דהא"ז שסובר דאיסור דרבנן בטל ברוב יליף מתרומת חו"ל, כמו שכתב הנימוקי יוסף משם רמב"ן באיסור דרבנן שאין לה שורש מן התורה שבטל ברוב ויליף מתרומת חו"ל ה"ה להא"ז בכל איסור דרבנן, ולפי זה דילפינן מתרומת חו"ל דבטל ברוב ה"ה נמי ילפינן מתרומת חו"ל דמותר לבטל לכתחילה, ואם כן למש"כ הרא"ש פ"ק דמציעא דאיסורי דרבנן אין מבטלין לכתחילה ברוב ועל כן ס"ל דשאני תרומת חו"ל דקיל משאר איסורים ואם כן ממילא אין ללמוד מתרומת חו"ל דאיסור דרבנן בטל ברוב כו' עיי"ש, ולפי מש"כ הגרע"א מבואר דבחמץ לאחר הפסח דבטל ברוב הוי כתרומת חו"ל דמותר לבטל אפילו לכתחילה ברוב).

ולענ"ד קשה שהרי מצינו נמי גבי דמאי דבטל ברוב כמבואר בחולין (דף ו') ואעפ"כ אסור לערב בידים כמבואר שם בגמרא, וכן בישולי נכרי לא מצינו לדידן דיכולים לבטל ברוב לכתחילה.

ועו"ק שהרי תוס' קדושין (דף נ"ו) הקשו מדוע המקדש בערלה אינה מקודשת הא ראוי ליהנות שכהנ"א ותירצו דאיירי דאינו ש"פ שכהנ"א, ולפ"ז אי נימא דמותר לבטל חמץ שעבר עליו הפסח נימא דהוי קדושין דהרי שרי לבטל אפילו מדרבנן.

וע"כ צ"ל הא דסובר הרמב"ם דמותר לבטל לכתחילה איסור דרבנן דוקא דבר שאין לו עיקר מה"ת אבל לא בחמץ שעבר עליו הפסח, לכן המקדש בחמץ שעבר עליו הפסח לא הוי קדושין ודוקא בחמץ נוקשה התיר הגאון בעל פ"י בתשובותיו לבטל אותו לכתחילה אפילו לדעת הפוסקים דנוקשה אסור בהנאה אחר הפסח, ובנוקשה אחר הפסח בלא"ה הוי קדושין משום דהוי תרי דרבנן חמץ דרבנן ושעות דרבנן (לבד זאת יש לפקפק על עיקר הסברא אי נימא דמותר לבטל אחהפ"ס מאי קנסא הוא הא ההפסד הוא רק מעט מזער, אך זאת יש לדקדק ג"כ על תשובת פ"י מה שהתיר לבטל חמץ נוקשה וצ"ע).

ועו"ק דהרי עיקר היסוד שהתירו לבטל ברוב אחהפ"ס היא מפני סברת הרמב"ם שסובר דכל איסורי דרבנן מותר לבטל ברוב לכתחילה, ולפ"ז קשה על הרמב"ם מדוע המקדש באיסורי הנאה דרבנן לא הוי קדושין והרי יכול לבטל אותם, (לכאורה י"ל בשאר איסורים הרי בעינן דוקא ס' דהא גם איסורים דרבנן בעינן ס' כמבואר בחולין (דף צ"ח) וכיון דבעינן ס' הוא קשה לבטל, אך ז"א דמאי פסיקא להו בכל גווני דהרבה פעמים הרי יש לו הנאה אפי' אם יצטרך לבטל בס' ועוד דהא איכא גם איסורי הנאה יבש שבטלים ברוב).

ואולי י"ל דאיסור הנאה גם להרמב"ם אסור לבטל דהא נהנה מהריבוי וכמו שכתב שם הגאון מוהרי"א ז"ל משם החו"ד בס"י צ"ט, רק בחמץ אחהפ"ס כיון שקיל איסורא דבטל ברוב לכן י"ל דמותר לכתחילה לבטל כמו תרומת וחלת חו"ל, אע"ג שאסור בהנאה של כילוי וביטול הוי כמו הנאה של כילוי (צע"ק בזה) ואעפ"כ מותר לבטל, אבל שאר איסורי הנאה דרבנן כודאי אסור לבטל כיון דחמור איסורא דאינו בטל ברוב והרי נהנה מהריבוי,

ולפיי"ז שוב ל"ק ממתניתין דב"ק גבי גזול חמץ ועבר עליו כו' די"ל דהגאון הנ"ל שכתב דמותר לבטל היינו דוקא בזה"ז שביטל בלבו ע"פ רק שלא מכר, אבל אם לא ביטל בע"פ בלבו אז י"ל לאחר הפסח אסור לערב ולבטל.

שוב ראיתי שהרי בזה"ז כולם מבטלים ולפיי"ז אחר הפסח אם קידש בהם אשה הוי בלא"ה תרי דרבנן, אחד מפני ביטול שמה"ת סגי בביטול והשנית מפני דקיימ"ל כר"ש דאחאפ"ס אינו אסור רק משום קנסא, ולפיי"ז הרי קיימ"ל דבתרי דרבנן הוי קדושין ודוקא בע"פ אם קידש בחמץ דרבנן ושעות דאורייתא לא הוי קדושין, דאפי' אם ביטל הרי בעת קדושין צריך לזכות להיות שלו, לכן הוי רק חד דרבנן אבל אחאפ"ס כשזוכה הוי רק תרי דרבנן אם ביטל בע"פ.

סימן פו

בענין ביטול בדין טומאה

הנה דעת התוס' והרשב"א דמה"ת מותר לבטל איסור רק מדרבנן אסרו לבטל איסור כמבואר ביו"ד סי' צ"ט, והראב"ד סובר דאסור מה"ת לבטל איסור.

ועיין בגו"ב מה"ת (סי' מ"ה) שהקשה שם הגאון המפורסם מה"ר וואלף באסקאוויץ זצ"ל מהא דמבואר במסכת ע"ז (דף כ') בתוס' שם ד"ה ור"מ להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי, וכתבו שם התוס' דזה דוקא בא"י באותן הימים שאין הנכרים מצוים שם וצריך למוכרה בזול, ואי נימא דמותר מה"ת לבטל איסור א"כ אפילו בימיהם היתה שוה הרבה שהרי יכול לבטל ברוב היתר ואע"פ כן אמרה תורה להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי, ועיי"ש שכ' הנו"ב לתרץ דהא בימיהם רובם אוכלים בטהרה ואטו יטמא שני בהמות טהורות לערבם עם הנבילה עכתו"ד.

ולענ"ד קשה שהרי מבואר בביצה (דף ל"ח) דנבילה בטלה בשחוטה, ונראה ליישב שהרי כתב רש"י שם אם נגע בהן אינו טמא כו' דא"א לשחוטה שהוא המבטל להיות מטמא במגע ובמשא כנבילה כו' עכ"ל, הרי מבואר דנבילה בטלה לענין מגע ואיננו עוד אב הטומאה רק ראשון, אבל טומאת ראשון שמטמא את אחרים הוא מטמא אותם תיכף כשאנו נוגעים זה בזה שעדיין לא נתערב וצ"ע.

שוב ראיתי בהשמטות של הנו"ב שכבר הרגיש הקושיא מש"ס ביצה הגאון מהר"ש לאנדא ז"ל ועיי"ש שתירץ הא דנבילה בטלה בשחוטה ואין הכל מטמא במגע כמבואר בבכורות דף כ"ג (עיין רמב"ם סופ"א מהל' אה"ט), היינו שנוגע בזה אחר זה בכל חתיכה וחתיכה בפני עצמה אבל אם התערובות עצמה נוגעים זה בזה אז התערובת עצמו טמא שהרי נגעו בנבילה ועיין בכ"מ שם מה שהביא בשם מהרי"ק עכ"ל, (וצ"ע על דבריו ז"ל דמדוע צ"ל דאיירי בלא נתערבו דאפי' אם נתערבו ונגעו זה בזה ג"כ אם נגע אדם בהם אינו טמא עוד כיון שהחתיכות הוא רק ראשון וכמו שכתבתי לעיל וצ"ע).

ועיין תוס' זבחים (דף ע"ז) שכתבו דיבש ביבש גם לר"י בטל וההיא דמנחות דף כ"ג איירי בשנמחו ע"כ, הרי מבואר להדיא דלא כהר"י קורקוס דאיירי שאין נוגעים החתיכות זה בזה דאם אינם נוגעים הרי הוא כיבש.

ועיין תוס' ב"ק (דף ק') הא דתנן בבכורות טיהר את הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו, לצדדין קתני אם עירב עם רוב פירות טהורים מה שעשה עשוי משום דבטלי הפירות טמאים ברוב טהורים והא דקתני שישלם מביתו היינו אם התערב עם מיעוט פירות טהורים ע"כ, הרי מבואר דאם נתערב ברוב פירות טהורים גם הפירות טמאים בטלו ברוב אע"פ שנוגעים זה בזה.

ואין לומר דדוקא בפירות טמאין הדין כך משום דאין אוכל מטמא אוכל מה"ת כמבואר בחולין (דף ל"ב) אבל נבילה שמטמא מה"ת לכן אם נוגעים זה בזה נטמא גם את החתיכות. נראה דליכא למימר כן דאל"כ הרי נוכל לאוקמי דמה דקתני דישלם מביתו אפי' אם נתערב ברוב היתר, אעפ"כ צריך לשלם מביתו משום דאיירי שטיהר חתיכת נבילה והתערב עם חתיכות טהורות ומה דקתני מה שעשה עשוי איירי שהתערב פירות טמאים עם פירות טהורים, א"ו משמע דלאו דוקא נקטי התוס' פירות רק אורחא דמילתא קתני וה"ה נבילה ג"כ הדין כן אם נתערבה ברוב טהורים הרי היא בטלה וצ"ע.

(ואולי י"ל דמשו"ה לא כתבו התוס' דאיירי בנבילה משום דאכתי איכא פסידא שהרי הוא מטמא במשא וצריך למכור בזול מעט, אבל הוא דחוק שהרי מטמא במשא דוקא היכא שנשא כולם ביחד).

וכן אין לומר דאירי שלא הוכשר דלפייז נוכל לאוקמי הכל כשנתערב ברוב רק דכאן איירי שכבר הוכשר והכא בלא הוכשר*.

אמנם אי נימא דטומאה בטל ברוב או לא צ"ע בהרבה מקומות שהרי מבואר בערלה פ"ב מ"ד כל המחמץ והמתבל והמדמע בתרומה ובערלה ובכלאי הכרם אסור, וב"ש אומרים אף מטמא וב"ה אומרים לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה ע"כ, וקשה מדוע לא נימא דהשאור בטל בהעיסה ומשמע שם דלב"ה לאו דוקא שאור אלא אפי' עיסה הדין כן רק לב"ש נקט שאור שמטמא אפי' פחות מכביצה.

ועייין באהלות פ"ג איזהו דם תבוסה צלוב שדמו שותת ונמצא תחתיו רביעית דם טמא אבל המת שדמו מנטף ונמצא תחתיו רביעית טהור. ועיי"ש בהרע"ב אבל נוטף שיוורד טיפה אחר טיפה קמא קמא בטל וטהור ע"כ הרי מבואר דגם טומאה בטל ברוב, וכן ראיתי בתוס' נדה (דף ע"א) ע"ב גבי דם תבוסה דמבואר שם דלרבנן בטל ברוב אפי' בטומאה דאורייתא רק לר"י לא בטל משום דסובר מב"מ לא בטל, וכן מצאתי בתשובת נו"ב מה"ק סי' ב' שהביא דברי המרדכי סוף חולין דבטל ברוב גבי טומאה רק היכא שמעורב מתחילת ברייתו לא בטל.

אך צ"ע מנגעים (סוף פ"א מ"ב) מוחלט שנתערב באחרים כולם טמאים, ועייין נדה (דף נ"ה) למה הדבר דומה לגל טמא שנתערב בין ב' גלים טהורים ובדקו אחד מהן ומצאו טהור הוא טהור ושנים טמאין, שנים נמצאו טהורים הם טהורים ושלישי טמא, שלשתן נמצאו טהורים כולן טמאים דברי ר"מ ע"כ הרי מבואר דטומאה אינה בטלה, שוב ראיתי בפ"י משנה ראשונה (ערלה או תרומות) שעמד בזה מדוע אינו בטל הגל ועיי"ש שתירץ משום דמחובר לא בטל משום דהוי קבוע כמו שפי' רש"י בגיטין דף נ"ד.

ועייין תוספתא פ"ב דחלה קמח טמא שנתערב בקמח טהור ואין בטמא כשיעור הרי מבואר דטומאה אינו בטל.

ועייין רמב"ם פ"ט מהל' אה"ט אם נתערב ככר אחד במאה ככרות צריך לשרוף הכל הרי מבואר דלא בטל הככר טמא.

עייין תרומות פ"ה מ"ד סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה כו' וחכ"א אבדה במיעוטה הרי מבואר דטומאה בטלה וע"כ צ"ל דככרות הוא דבר חשוב לכן לא בטל, ועיי"ש במ"א אם נפל בפחות ממאה בחולין ירקבו ועיי"ש בתוי"ט או ידלקו אע"ג דמה"ת בטל ברוב מ"מ ידלקו ואולי כיון דבטל ברוב חולין תו לא הוי תרומה ומותר לאבד. (והא דצריך לשרוף הכל הוא משום ספק עיי"ש במל"מ) ועיי"ש בכס"מ שכן מבואר בתוספתא.

ולפייז צ"ע על דברי התוס' ב"ק הנ"ל מטיהר את הטמא כו', ואולי י"ל משום דככר הוי דבר חשוב, וצ"ע דהא טומאה דרבנן אין שורפין.

ועייין כלים פ"א ברזל טמא שכללו עם ברזל טהור אם רוב מן הטמא טמא ואם רוב מן הטהור טהור, אך משם נראה דאינו ראוי דאפי' אי נימא דלא בטל המיעוט מ"מ לא שייך לומר דחזרה לטומאתן הישנה כיון שהמיעוט לבד אינו כלי רק עם הרוב נעשה עכשיו כלי.

ועייין מכשירין פ"ד דמבואר שם דלר"ש בטל במי פירות ועיי"ש בהרע"ב שכתב דאין הלכה כר"ש, אך עיי"ש בא"ר שהביא תוספתא דדוקא מי פירות אינם מבטלין אבל מים מטהרין ברוב אפי' לחכמים וצ"ע, עכ"פ מבואר שם דמים מבטלין אותו מפני שמטהרין ברוב ולפייז בשאר דברים שאינם מטהרים אינם מבטלין.

ועייין למרן הגר"א ז"ל בספר א"ר פרה פ"ה שכתב דטומאה לא בטלה ומטמא את חבירו, ועיי"ש

* עייין תוס' סנהדרין שהקשו בטיהר את הטמא מדוע מה שטיהר טיהר, ועוד מדוע משלם דאכתי לא מתוקמי דעירבן עם פירותיו עד לבסוף.

ולענ"ד איכא לאשכוחי אם טעה בשיקול הדעת דשייך לומר מה שעשה עשוי וגם שישלם, וקולתו של זה הדיין הוא חומרא כגון שבישל בשר עם חלב והבשר הזה הי' ספק אם הוא כשר או שהבשר הוא נבילה והורה שהבשר הוא כשר ממילא חל איסור בב"ח שאסור בהנאה ג"כ ואם הבשר הוא נבילה הרי הוא מותר בהנאה, נמצא שקולתו של הדיין הוא חומרא לכן הדין מה שעשה עשוי כיון שכבר פסק שהיא טהורה וחייל איסור בב"ח ומשלם מביתו, אך באמת כשמוקי הגמרא שעירבן עם פירותיו איז צ"ל דאיירי בנבילה דוקא אלא נוכל לומר בפשיטות דאיירי בפירות שטיהר את הטמא ועירבן עם פירותיו.

והנה בסוכה דף ל"ה אמר שם הגמרא נמי אם קרא שם חוץ מקליפה וקשה מדוע לא קאמר נמי נ"מ אם הודח הלולב במים בשביל שלא ילקה הכותל, דהדין דאפי' אם הודח בהן פירות אינו מכשיר כמבואר בחו"ד סי' ס"ט סק"ט משם רמב"ם.

ועיין מג"א סי' ר"ה שאכלו פת שלא הוכשר וקשה הא בשבת צריך לאכול כביצת פת ולא מזונות א"כ הוכשר וצ"ל כנ"ל. ולפי מה שכ' התוס' פסחים דאינו מקבל הכשר פחות מכביצה א"כ י"ל דהי' אופין פחות פחות מכביצה דלא מקבל הכשר.

שוב ראיתי בס' אב"מ בתשו' ס"י שהביא דברי תוס' חגיגה וירושלמי דטבוי' אינו פוסל חולין שעדיין לא לקחו ממנו חלה או תרומה וכ"ש חולין שנעשו על טהרת תרומה, ולפי"ז ל"ק קושיית מג"א על הבה"ז איך אכלו בשבת פת שנעשה על טהרת תרומה משום דלחולין שנעשו על טהרת תרומה א"צ ערב שמש.

ועיין פרה פ"ט מ"ז אפר כשר שנתערב באפר מקלה הולכין אחר הרוב ליטמא, ועיי"ש בפי' הרע"ב אם רוב אפר פרה מטמא ואם רוב אפר מקלה אינו מטמא הרי מבואר דטומאה בטלה ברוב, ועיי"ש בתוי"ט דבטלה ברוב רק לענין מגע אבל במשא מטמא כמבואר בבכורות (דף כ"ג) הרי מבואר דבטלה ברוב לענין מגע, נראה ג"כ דוקא התם אינו מטמא המיעוט את הרוב דהא אפר לאו בר קבולי טומאה הוא, אבל דבר המקבל טומאה שנתערב בהן דבר טמא אע"ג שהוא רק כ"ש הרי הוא מטמא את הרוב ואינו בטל ברוב כיון דהרוב הוא בר קבולי טומאה.

ולפי"ז אם נגע טבוי' בתרומה ונתערב דלא יכול התרומה לטמא את אחרים י"ל דבטל, או י"ל כיון דהמין בר קבולי טומאה נינהו לא יכול לבטל.

אך נראה דיש לדחות שהרי לטמא אחרים בעינן רביעית, ועיין רש"י ע"ז דף ל' ושיעורו לקבל טומאה. רביעית הלוג, ועיין רש"י פסחים דף י"ז דלטמא אחרים בעינן רביעית אבל לעצמן טמאים בכ"ש,

שכתב וז"ל דבדלעת טהור לא חיישינן שמא תפלוט מים שאין ראויין לקדש דכי נמי פליט לה טפה בטל ברוב מים כו', אבל בטמאה דכי פליט לה טפה תטמא את כל המים כו' עכ"ל.

ועיין פרה (פ"ו מ"ג) נגע בספוג אע"ג שהמים צפין על גביו כל שהן פסולין. הרי מבואר דלא בטל ברוב, וכן מבואר בא"ר פ"ה מ"ט דאינו בטל ברוב שהרי כתב וז"ל אבל שבצדדין מקדשין ולא להזות מהן דלהזאה פסולין דמתערבי עם המים שביניהן כו' עכ"ל, א"ו צ"ל דכוונת הגר"א שם בפרה פ"ה דכי נמי פליט לה טפה בטל ברוב היינו דמה"ת הוא בטל ברוב וליכא חשש איסור תורה, ועיין פרה פ"ט מ"א ירד לתוכה טל כו' וחכמים פוסלין ועיי"ש בתוי"ט חומרא דמי חטאת דמדאורייתא בטל ברובא תוס' שם דף ע"ט (וחכ"א התעורר ממקואות פ"א מבואר דאינו בטל) *.

ולפי"ז ע"כ צ"ל הא דמסיק הגר"א ז"ל אבל בטמאה דכי פליט לה טיפה תטמא את כל המים היינו לענין טומאה אינו בטל מה"ת אפי' ברוב משום דמטמא את כל המים, (וצ"ע לפי מה דאמרין בפסחים דמה"ת לא אוכל מטמא אוכל ולא משקה ^{למירובי} משקה וצ"ע), ועיין רש"י פסחים דף ל"ג ד"ה טמא מת וכשחזר ונתנו לתוכו נתערב טמא בטהור והכל טמא עכ"ל הרי מבואר דלא בטלה ברוב.

שוב נזכרתי שכבר הביא התפארת ישראל ריש מקוואות ראי' דטמאה אם נתערבה בטהורה בטל שהרי מבואר בתרומות פ"ה מ"ד דסאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה, בש"א וב"ה מתירין כו' עיי"ש. הרי ראי' ברורה דבטל הטומאה ברוב, אך מה שהביא התפארת ישראל עוד ראי' ממסכת מכשירין פ"ב, נראה לפי המבואר שם בתוס' חדשים לא מוכח מידי משום דמי רגלים לאו בר קבולי טומאה הוא משו"ה בטל, וכן גבי בהמה שהפילה חררת דם ג"כ הדם שבה אינו ראוי לאכילת אדם משו"ה בטלה שם, אבל אם נתערב בדבר שמקבל טומאה שפיר נוכל לומר דהטומאה לא בטלה כלל ועדיין הוי אב.

* עיין מנחת חינוך שכתב להקשות על קצה"ח שכתב דדוקא פרה של זבחי שלמים מהני הכשר מפני דהוה של בעלים וניחא לי, והקשה המנח"ח מסוכה של מעשר שני לא יטול מפני דמוכשר וקשה למד"ס מעש"ש ממון גבוה וא"כ אין לו בעלים דתהוי ניחא ליה ע"כ, אך כ"כ באבני מילואים סי' כ' אע"ג דלא ניחא ליה בהכשר מ"מ כיון שכבר ניחא לי' להכשיר המים להלולב תו לא בעינן ניחא ליה, ולפי"ז מעש"ש הוכשר אפילו לא ניחא לי' א"כ לא בעינן תו בעלים. אך בפסחים צ"ע האין הוכשר הבשר הא עכשיו אחר ששחט לא ניחא לי' ולפחות אינו שמח בהן, ואי משום דבא מקודם על העור הא התם לא הוכשר והוי כמו שתדיח הכותל וצ"ע אם הוה לרצו וצל"ע.

ולדעת ר"ת מה"ת בעינין רביעית לטמא אחרים ומדרבנן מטמא בכל שהוא הובא שם בג"ה, ואינו מטמא רק שהדבר טמא הוא מעורב ומ"מ אינו בטל הרי מבואר דאינו בטל ברוב, וצ"ע בגמרא בכורות הנ"ל שהגמרא הביא ראי' הנ"ל דטומאה בטלה.

ועיין טהרות (סוף פ"י) בזמן שהן של גמי מיישנן כל יב"ח או חולטן בחמים, וקשה דהא כל הגעלה הוא מפליט ובולע וא"כ הרי נטמאו המשקים ושוב נבלע וע"כ צ"ל דגם טומאה בטלה ברוב, ואולי י"ל דאיירי שם ע"י עירוי שהוא רק מפליט לבד ואינו בולע עיין יו"ד סי' ק"ה.

אמרי אבות

ועיין ידים פ"ב מ"ב נטל את הראשונים ואת השניים למקום אחד כו' טמא הרי מבואר דלא בטל ברוב.

ועיין פסחים (דף ל"ד) תרומת תותים וענבים שננטמו דורכין פחות פחות מכביצה, ועיי"ש ברש"ש שהקשה הא מי פירות אינו מקבל טומאה, ולענ"ד נראה כיון שננטמו הרי הוכשר מקודם במים או בטל והרי איכא מעט מים על התותים. ותותים קשה לנגבם לגמרי לראות שלא נשאר לחלוחית לכן מקב"ט.

ועיין מכשירין פ"ו מ"ג ראב"י אומר ציר טהור שנפל לתוכו מים כל שהן טמא, ועיין בא"ר שכתב דראב"י פליג את"ק בתרתי כו' ועיי"ש שכתב דת"ק סובר דמ"פ מבטל וכמו שסובר ר"ש ספ"ד אם הי' לחין והסיקן ורבו כו' ועיי"ש בתוי"ט וצ"ע.

שוב מצאתי זכחים (דף ע"ט) ת"ר חרסן של זב וזבה פעם ראשון ושני טמא שלישי טהור מפני שפלט, בד"א שנתן לתוכה מים אבל לא נתן לתוכה מים אפי' עשירי טמא פירש"י אלא מי רגלים של אדם טהור טמא דמב"מ לא בטל הרי מבואר דגם גבי טומאה בטל ברוב וצ"ע, (ומהגמרא הנ"ל יש להביא ראי' לנידון כ"ח חדשים שנבלע בצונן עיין יו"ד סי' צ"ג ושסגי בשטיפת צונן ג' פעמים ועיין מכשירין פ"ג וצ"ע).

ועיין ע"ז (דף נ"ב) כיון דאיסורא בטל טומאה נמי בטל.

ועיין רמב"ם (פ"א מ"ה אה"ט) שכתב דנבלה בטלה בשחוטה משום דהמבטל אי אפשר שתהא כמו המתבטל כדאיתא בבכורות (דף כ"ג) דא"א לשחוטה שתעשה נבלה, ועיי"ש בהראב"ד שהשיג שהרי זה

הטעם הוא צריך אליבא דר"י שסובר דמב"מ לא בטל לגבי איסור כגון נבלה שנתערבה בשחוטה ואעפ"כ לענין טומאה בטלה משום דא"א כו', אבל לדידן דפסקינן כרבנן בלא"ה אתי שפיר מה דבטל נבלה בשחיטה ברוב כמו איסור דבטל מה"ת ברוב.

ולענ"ד י"ל דהרמב"ם סובר דהסוגיא אזלא אליבא דרבנן אע"ג דלרבנן בטל מב"מ בכל איסורים מ"מ גבי טומאה מצינו בכמה מקומות דלא בטל וכמבואר לעיל, לכן קאמר הש"ס דנבלה בטלה בשחוטה לענין טומאת מגע מפני דא"א לשחיטה שתעשה נבלה אבל לר"י י"ל דלא בטל וכמו דסובר גבי דם תבוסה דלא בטל אע"ג דא"א לדם כו'.

וכן גבי חרסן של זב וזבה דמבואר אם לא נתן לתוכה מים רק מי רגלים של אדם טהור טמא לא בטל משום דמב"מ לא בטל, אע"ג דא"א למי רגלים דאדם טהור שיעשה טמא כמי רגלים של זב וזבה, הרי מבואר דמאן דסובר מב"מ לא בטל גבי איסור גם לענין טומאה לא בטל אע"ג דלא יכול המבטל להיות כהמתבטל.

ועיין נדה (דף כ"ז) ובהגהות יד אברהם שם.

ועיין בכורות (דף י"א) עיסת שביעית חייבת בחלה ופריך שם כיון דאיטמא בת שריפה היא והתורה אמרה לאכלה ולא לשורפה עיי"ש, וקשה מאי פסידא איכא בהו כיון דמה"ת מותר לבטל איסור הרי יכול לבטל בשאר עיסה או פת, אך אי נימא דיבש ביבש אסור לבטל אתי שפיר.

אך צ"ע מאי פריך מדוע חייבת בחלה דהא סתם חלה מפרישין בעודה עיסה, ובעודה עיסה (ואח"כ יכול לאפות) הרי יכול לבטל אותה בשאר עיסה והתם הוי לח בלח, וצ"ל כמו שהעלה הגאון ר"ע זצ"ל בשאילת יעבץ דתרומה אם נתערב בעיסתו הדרא לטיבלא. ולערב בעיסה אחרת הרי הוא קשה להשיג, ולדעת הגאון בעל קצה"ח בספר אב"מ שהעלה דאסור לבטל תרומה אתי שפיר דהא אסור לבטל תרומה בחולין, אך עדיין קשה דהא יכול לבטל אחר שנטמאת. כיון שכבר נטמא לא שייך לומר על זה שאסור לבטל כמו שאסור לטמאות משום משמרת תרומותי, אך י"ל כיון דבשעה שהיא טהורה אסור לבטל וא"כ חיישינן שאחר אפי' תו יטמא ואח"כ הוי יבש ביבש ואסור לבטל אותו מה"ת לדעת הנו"ב.

סובר ר"מ בדבר זה ג"כ כר"י דמב"מ לא בטל, אבל אכתי קשה לדידן אליבא דדינא דפסקינן דמב"מ בטל והרי יכול לבטל ע"י נכרי, וצ"ל דטומאה לא בטלה אפי' היכא שאינו מטמא חבירו מה"ת שהרי אין אוכל שהוא ראשון מטמא את חבירו ואפי"ה אמרינן דאיסור טומאה לא בטל וצ"ע.

החכם/החכמה

עו"ק דמדוע צריך קרא בסוף יבמות דף קי"ט להזהיר גדולים על הקטנים שאסור לתת להם לאכול. דאי נימא דמותר לתת לקטנים דבר איסור מדוע הצריכה התורה לתת נבילה לגוי או לגר תושב והרי יכול לתת ולמכור לקטנים, וכן גבי עיסת שביעית מדוע מצריך קרא לאמר לדורותיכם דחייב להפריש חלה ולא חיישינן דאיטמא וצריך לשרוף דהרי כשאיטמא יכול לתת לקטן לאכול, (ועל מצות שריפה גופא גבי תרומה ג"כ צ"ע אי נימא דמותר לקטן לתת לו, אך שיטות הרבה פוסקים דמצות שריפת תרומה אינו מה"ת עכ"פ לא כתוב בתורה בהדיא מצות שריפה), ואולי תרומה הוא חמור משאר איסורים וצ"ע.

ועיין יבמות דף פ"א חתיכות חטאת טמאה בטל בחתיכות טהורות.

סימן פז

בענין ספק טריפה שנתערבה

שאלה: בעוף שנשכר עצם השוק אצל צומת הגידין ומלחו עם עוד עופות ואח"כ בשלו ביחד עם העופות, ושוב מצאו עצם השוק לבד שנתפרד מגוף העוף ואין אנו מכירין עכשיו איזה עוף היא טריפה שיתר העופות נמי נפרדו הגופות מעצם השוק כיצד הדין.

תשובה: אם בעופות הכשירות איכא רוב נגד הטריפה אפי' אם ליכא רוב כפול לדעת הש"ך בסי' ס"ו וסי' ק"ט וכן מבואר בביאורי הגר"א סי' ק"ט שרי העופות, דהא מב"מ בטל מה"ת ברוב וליכא רק איסור דרבנן והכא בנמצא שבר אצל צומת הגידין לא הוי רק ספק טריפה שמא נפסק אחד מהגידין א"כ הוי ספק דרבנן.

ועיין בש"ך בכללי ס"ס סי' י"ט שפסק דספק טריפה שנתערב במינה אף דאיכא רוב כנגדה מ"מ אזלינן לחומרא משום דהוי נתגלגל, אך זה דוקא

ועו"ק דהרי יכול לערב החלה טמאה בשאר חלה שלא נטמאת ובזה לא שייך לומר דמטמא את חבירו שהרי החלה אינה רק ראשון וא"כ אינו מטמא' שוב מה"ת החלה השני' דהא אין אוכל מטמא אוכל מה"ת וממילא יתבטל בשאר חלה דהוי ג"כ תרומה.

עוד צל"ע לפי דעת הנו"ב שכתב דיבש ביבש אסור מה"ת לבטל איסור לכולי עלמא, וק"ל אי נימא לר"י שסובר דמב"מ לא בטל מה"ת בין בלח ובין ביבש ולפי"ז קשה דצ"ל לר"י ליכא מה"ת לבטל איסור דהא במב"מ לא בטל, וע"כ צ"ל באינו מינו והרי באינו מינו בלח הא מותר מה"ת וביבש ביבש באינו מינו לא שייך לומר ביטול לדידי' דהרי יכול להכיר אותם, וצ"ל דאירי בקמח של חטין של תרומה בקמח של שעורים וסובר דקמח בקמח הוי יבש ביבש, או כדעת הגר"א ביו"ד בסי' של"א דקמח בקמח אע"ג דהוי בלח בלח לענין ביטול מ"מ אין בילה וכיון דאין בילה הרי אסור לבטל אותם מה"ת לדעת נו"ב דיבש ביבש אסור מה"ת לבטל כיון שהאסור עומד בפני עצמו ולא נבלל.

שוב ראיתי כי כבר הקשה הש"ך בסי' ק"ט האין משכחת ביטול מבא"מ יבש ביבש עיי"ש שתירץ דנפרך לחתיכות דקות או שנתערב חתיכות או פירות ואינו יודע מאיזה מין הוא האיסור, אך לר"י ליכא לתרץ כן שהרי המערב יודע איזה דבר הוא אסור ומאי שייך לומר שמבטל ויל"ד, ואולי נ"מ אם ה' מותר לבטל ה' מותר לאחרים וצ"ע.

אך קשה אפילו אי נימא כדעת הנו"ב דאסור לבטל מה"ת יבש ביבש והא אכתי נראה דיכול לבטל ע"י עכו"ם הא אמירה לעכו"ם הוא שבות כמדומה בכל התורה כמו בשבת, ולפי"ז אכתי קשה מדוע צריך ליתן לגר או למכור לנכרי והרי יכול לבקש הנכרי שיבטל אותם עיין מסכת ב"מ דף צ' ובשבת דף קל"ט.

וכן קשה בסוגיא דבכורות דאי איטמא העיסת שביעית הרי יכול לבטל מה"ת ע"י נכרי או ע"י קטן ועיין שבת קל"ט, (ועיין ס' אמונת חכמים פ"ח כמדומה לי שהביא מגמרא ורש"י חולין דף קכ"א דכל מה שתיעבתי לך אסור וצ"ע), ועיין ס' תפארת ירושלים בכורות בסופו, ואולי סוגיא דבכורות אזיל אליבא דר"י דסובר מב"מ לא בטל ובאינו מינו קשה לבטל, ובע"ז ג"כ הא התם פלוגתא ר"מ ור"י ואולי